

KAUPSU

Kaupunkisuunnittelun
uudet mallit ja vertaistuki

Vuorovaikutuksen kehittäminen

KUNTA
LIITTO

TYÖPAJAMUISTIOT

Työpaja I

Vuorovaikutus ja osallistaminen kaupunkiseuduilla
31.10.2022 klo 9–12

Työpaja II

Sidosryhmävuorovaikutus, elinvoimaisuus ja liikenne
23.11. klo 9–16

Työpaja III

Vaikutusten arviointi, seuranta, indikaattorit ja
kaupunkiseutusuunnitelman tietomalli
28.11. klo 9–12

Työpaja IV

Kaupunkiseutusuunnittelun ekologinen ja
sosiaalinen ulottuvuus
30.11. klo 9–16

Sisältö

1. Työpaja I Vuorovaikutus ja osallistaminen kaupunkiseuduilla	3
1.1 Työpajan tiedotus	3
1.2 Osallistujat	3
1.3 Työpajan kulku	3
1.4 Kuntien välisen yhteistyön hyvät käytännöt ja haasteet	5
1.5 Asukasosallistumisen parhaat käytännöt	6
2. Työpaja II Sidosryhmävuorovaikutus, elinvoimaisuus ja liikenne	9
2.1 Työpajan tiedotus	9
2.2 Osallistujat	9
2.3 Työpajan kulku	9
2.4 Kaupunkiseutujen ja valtion välisen vuorovaikutuksen kehittäminen	11
2.5 Parhaat käytännöt elinkeinoelämän huomioimiseksi	14
2.6 Parhaat käytännöt joukkoliikenteen käsittelyksi kaupunkiseutusuunnitelmissa	15
3. Työpaja III Vaikutusten arviointi, seuranta, indikaattorit ja kaupunkiseutusuunnitelman tietomalli	18
3.1 Työpajan tiedotus	18
3.2 Osallistujat	18
3.3 Työpajan kulku	18
3.4 Vaikutusten arviointi kaupunkiseutusuunnitelmissa	20
3.5 Kaupunkiseutusuunnitelmien seuranta ja vaikuttavuus	22
4. Kaupunkiseutusuunnittelun ekologinen ja sosiaalinen ulottuvuus	25
4.1 Työpajan tiedotus	25
4.2 Osallistujat	25
4.3 Työpajan kulku	25
4.4 Hyvinvointi-teema kaupunkiseutusuunnittelussa	27
4.5 Viherrakenteen ja ekologisen kompensaation käsittely kaupunkiseutusuunnitelmissa	28
4.6 Energiakysymykset ja vihreä siirtymä kaupunkiseutusuunnitelmissa	30

1. TYÖPAJA I VUOROVAIKUTUS JA OSALLISTAMINEN KAUPUNKISEUDUILLA

1.1 Työpajan tiedotus

Vuorovaikutus ja osallistaminen kaupunkiseuduilla –työpaja järjestettiin 31.10.2022 klo 9–12. Kuntaliitto hoiti työpajakutsut ja etukäteisilmoittautumiset, joiden pohjalta tehtiin osallistujien jako ryhmiin. Työpaja järjestettiin hybridinä eli siihen pystyi osallistumaan paikan päällä Kuntatalolla (Graniitti) tai etänä verkossa (Teams).

1.2 Osallistujat

Etukäteisilmoittautuneita oli 28 osallistujaa, joista 11 Kuntatalolla ja 17 etänä. Työpajaan osallistui 19 henkeä. Heistä kymmenen oli paikalla Kuntatalolla ja yhdeksän osallistui etänä. Ryhmätöihin osallistui lopulta 16 henkeä.

1.3 Työpajan kulku

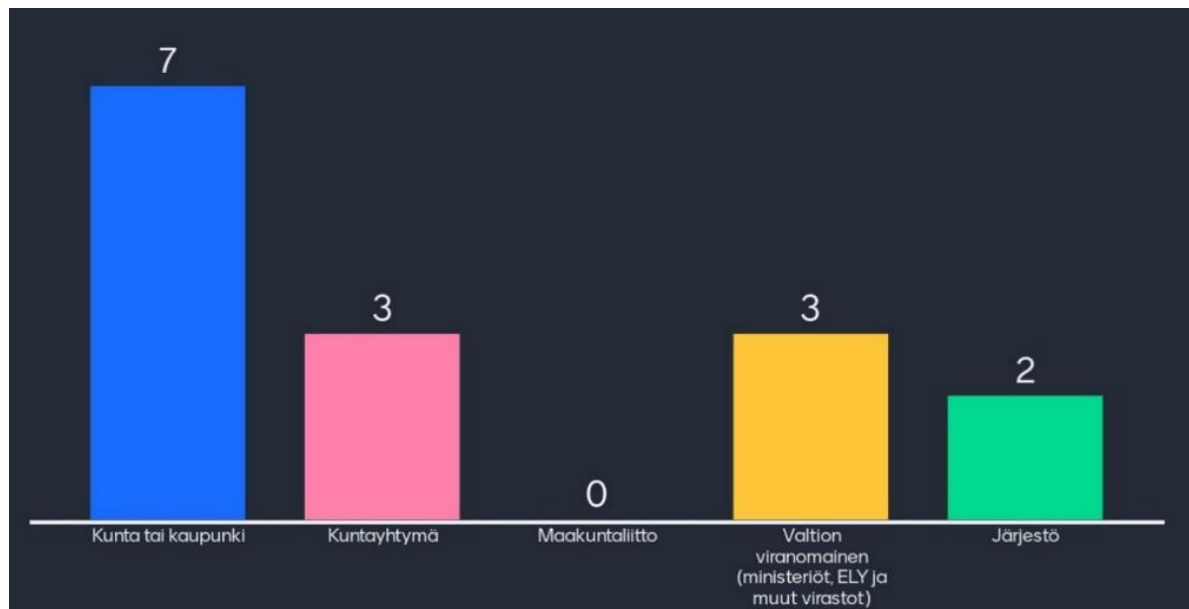
Työpajan ohjelma

8.45	Kahvit
9.00	Tervetuloa, työpajan tausta ja tavoite, <i>Anne Jarva</i> - Työpajan aikataulu ja muutama Menti-kysymys, <i>Anne Vehmas</i>
9.15	Kuntayhteistyö ja seudullisen tahtotilan nostattaminen, <i>Pauli Korkiakoski</i> , Kotka-Haminan kaupunkiseutu
9.30	Tehtävä 1; Kuntien välisen yhteistyön hyvät käytännöt ja haasteet
10.30	Tauko
10.35	Kaupunkilaisten vaikuttamismahdollisuudet ja osallistaminen, <i>Antti Lippo</i> , Tampereen kaupunkiseutu
10.55	Tehtävä 2; Asukasosallistamisen parhaat käytännöt
11.55	Loppusanat, <i>Kati-Jasmin Kosonen</i>
12.00	Tilaisuus päättyy

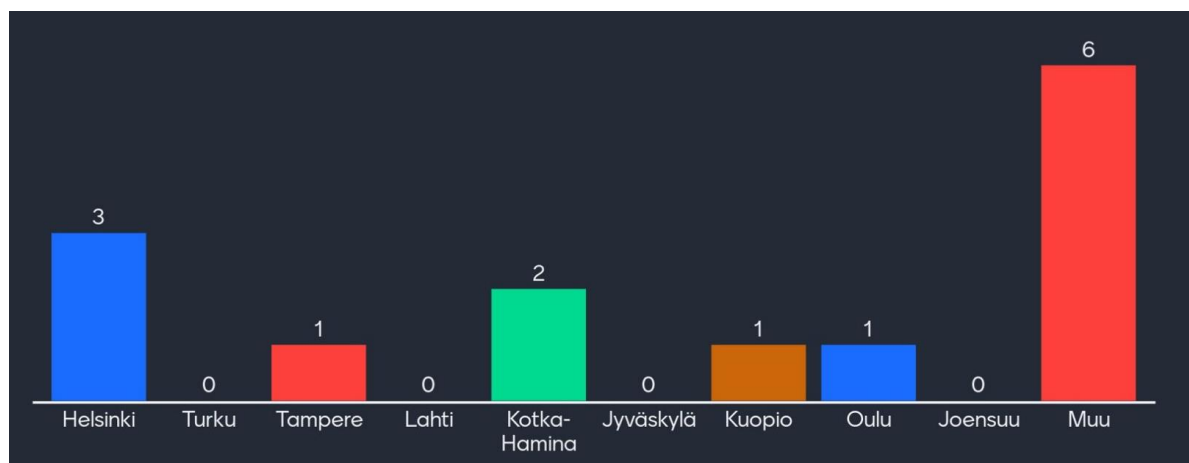
Aluksi

MAL-verkoston ohjausryhmän puheenjohtaja Anne Jarva Kuntaliitosta toivotti osallistujat tervetulleiksi ja kertoi Kaupunkisuunnittelun uudet mallit ja vertaistuki -hankkeesta, jonka vuorovaikutuksen kehittämisosioon tämä työpaja liittyy. Rambollin vuorovaikutusiantuntija Anne Vehmas toimi työpajan fasilitaattorina ja esitteli muut konsultin edustajat: projektipäällikkö Tytti Viinikainen ja etäryhmänvetäjä Venla Pesonen.

Osallistujat esittäytyivät alussa kertomalla taustaorganisaationsa ja kaupunkiseutunsa Mentimeter-kyselyssä. Vastaukset seuraavissa kuvissa.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Taho, jota osallistuja edustaa.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Kaupunkiseutu, jota osallistuja edustaa. Muu-vastaus tarkoittaa kaikkia koko Suomea.

Alustukset

Yleiskaavoittaja Pauli Korkiakoski Kotka-Haminan kaupunkiseudulta alusti otsikolla Kuntayhteistyö ja seudullisen tahtotilan nostattaminen. Toisen alustuksen piti kehittämispäällikkö Antti Lippo Tampereen kaupunkiseudulta aiheesta Kaupunkilaisten vaikuttamismahdollisuudet ja osallistaminen. Molemmat alustukset löytyvät hankkeen nettisivuilta kuntaliitto.fi/yhdyskunnat-ja-ymparisto/kaupunkiseutusunnittelun-uudet-mallit-vertaistuki-ja-hyvät-kaytannot.

Ryhmätyöskentelyt

Työpajassa tunnistettiin kuntien välisen yhteistyön hyviä käytäntöjä ja haasteita kaupunkiseutusunnittelussa. Lisäksi arvioitiin ja kehitettiin kaupunkiseututasoisen asukasvuorovaikutuksen parhaita käytäntöjä. Tuotokset esitellään seuraavissa luvuissa.

Työpajan loppuyhteenvedossa MAL-verkoston koordinaattori Kati-Jasmin Kosonen Tampereen kaupunkiseudun kiteytti ryhmätöiden tuotokset: Kaupunkiseudun kuntien välisessä yhteistyössä on tärkeää luottamus, yhteistyöfoorumit ja resurssointi. Asukasosallistamisessa on hyvä käyttää monipuolisesti erilaisia toimintatapoja.

Lopuksi

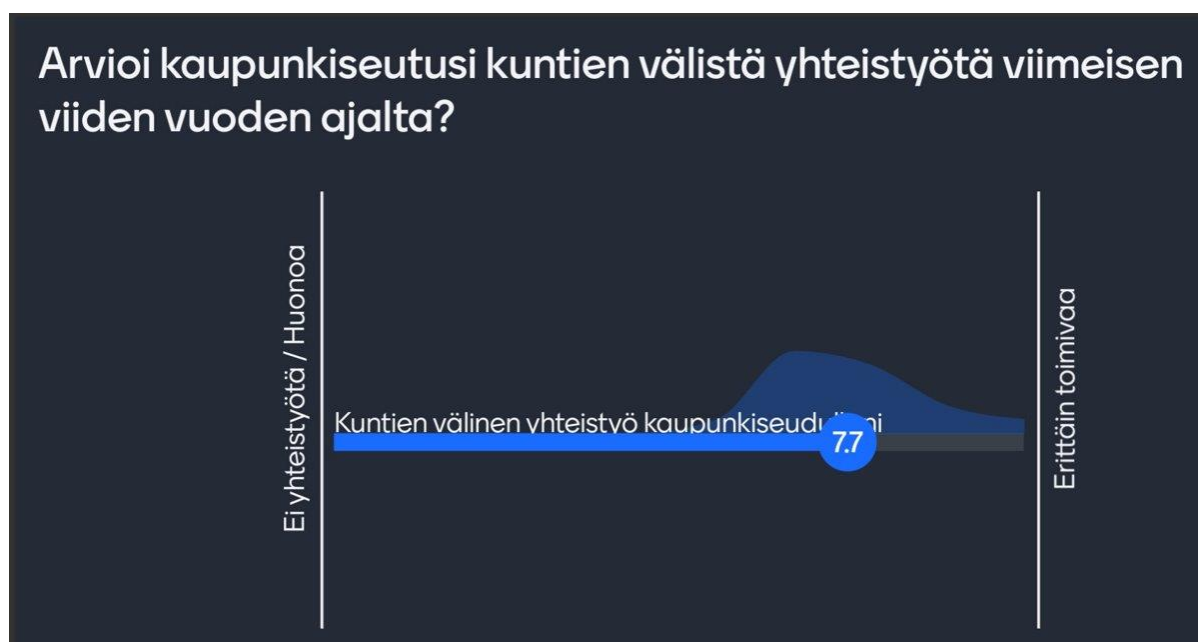
Osallistujilta pyydettiin arvioita työpajasta alla näkyvillä Menti-kysymyksillä.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Osallistujien arvio työpajan onnistumisesta.

1.4 Kuntien välisen yhteistyön hyvät käytännöt ja haasteet

Työpajan alussa osallistajat vastasivat kahteen alustusten ja tehtävien aihepiiriin liittyvään Menti-kysymykseen. Alla kuvakaappaus kaupunkiseudun kuntien välisen yhteistyön arvioista viimeisen viiden vuoden ajalta.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Asteikko kysymyksessä 1 (ei yhteistyötä / huonoa) - 10 (erittäin toimivaa yhteistyötä).

Parhaita käytäntöjä

Yhteistyöfoorumit

Hyväksi käytännöksi on havaittu temaattiset seudulliset työryhmät, joissa ovat mukana johtavat viranhaltijat sekä muita sidosryhmiä. Työryhmät kokoontuvat esimerkiksi kerran kuussa. Eri teemakohtaisten ryhmien välillä kannattaa myös tehdä koordinaatiota. Seudullisissa työryhmissä voi olla mukana myös alueellisia ja kansallisia sidosryhmiä kuten Väylävirasto, ELY, ympäristöministeriö tai ARA. Työryhmäkokousten muistiot voidaan jakaa tiedoksi eri tahoille.

Toimiva seudullinen asiantuntijayhteistyö on samalla yksittäisille asiantuntijoille hyvä vertaistuen lähde.

Päättäjien sitouttaminen

Toimivaksi on havaittu kerran tai kaksi kertaa vuodessa järjestettävä seutufoorumi eli seminaari, jossa ovat paikalla seudun asiantuntijat, viranhaltijat, luottamushenkilöt ja sidosryhmät, ml. ELY-keskus. Foorumissa voi olla asiaosuuden lisäksi vapaamuotoista vuorovaikutusta ja keskustelua, jotta niin sanottua ristiinpölytystä voi tapahtua. Joillain seuduilla käytäntönä on käydä esimerkiksi kerran kuukaudessa vuoropuhelua päätöksentekijöiden kanssa. Säännönmukaisuus onkin olennaista luottamushenkilöiden kanssa käytävässä vuoropuhelussa. Luottamushenkilöille voidaan järjestää myös heille suunnattuja työpajoja ja erillisiä vuorovaikutustilaisuuksia.

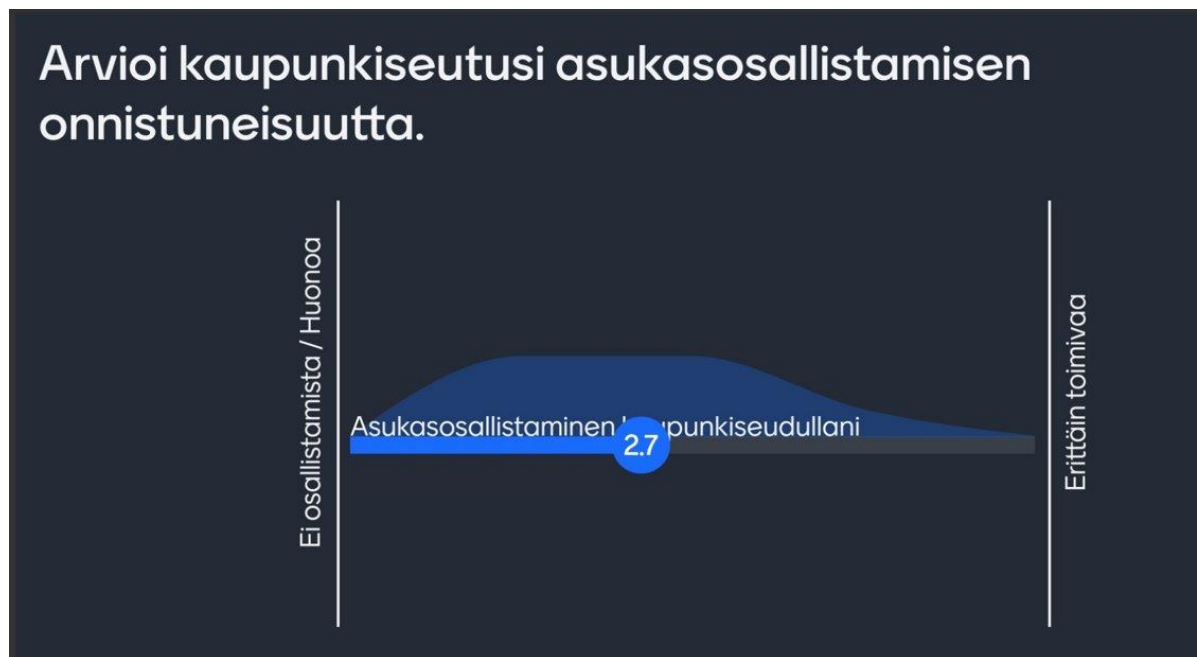
Suunnitteluprosessi

Eräänä onnistumisena seudullisessa suunnittelussa esitettiin strateginen ennakointi, joka sisältää esimerkiksi skenaarioiden laadintaa. Se voi tapahtua yhteiskehittämisenä.

MAL-sopimusmenettelyn on myös todettu edistäneen seudun yhteistä tahtotilaa niillä seuduilla, jossa se on käytössä.

1.5 Asukasosallistumisen parhaat käytännöt

Työpajan alussa osallistujat vastasivat kahteen alustusten ja tehtävien aihepiiriin liittyvään Menti-kysymykseen. Alla kuvakaappaus arvioista kaupunkiseudun asukasosallistamisen onnistuneisuudesta.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Asteikko kysymyksessä 1 (ei osallistamista / huonoa) - 5 (erittäin toimivaa).

Parhaita käytäntöjä: Miten saada asukkaat kiinnostumaan

Kytkeä asukkaiden arkeen

Työpajassa todettiin, että tärkeää on viestiä asukkaille siitä, miten kaupunkiseututasoinen suunnittelu vaikuttaa heidän elämäänsä. Viestinnän ja vuorovaikutuksen sisältöjen tulee kytkeytyä vahvasti asukkaiden arkeen (esim. liikenne, asuminen). Asukkaiden ei toisaalta tarvitsekaan kiinnostua suunnittelusta sinänsä, vaan sellaisista konkreettisista teemoista, jotka heitä luontaisesti kiinnostavat. Suunnittelu on siis pilkottava teemoiksi. Joskus kaupunkiseutu saattaa "olla olemassa" asukkaiden silmissä juuri jonkin teeman kautta, esimerkkinä joukkoliikenne.

Työpajassa mainittiin myös, että MAL-teemoja on välillä pidetty ns. isojen kaupunkien teemoina, joten muitakin aiheita olisi tuotava suunnittelussa esille.

Hyödyt ja haitat näkyviin

Seututasoisen suunnittelun hyödyt tulee tuoda esille käytännönläheisesti eri näkökulmista: miten seutu/keskuskaupunki hyödyttää yksittäisen kunnan asukasta (esim. paranevat yhteydet tai palvelut). Lisäksi jos haittoja tai uhkakuvia on olemassa, tuodaan myös ne rohkeasti esiin asukkaille päin.

Oikeat menetelmät, oikea ajankohta, oikeat tahot

Asukkaille kannattaa tarjota mahdollisuuksia ottaa kantaa online ja offline. On myös tärkeä pohtia, miten osallistumisen eri kanavista sekä osallistumisen vaikuttavuudesta viestitään. Asukkaat kannattaa ottaa mukaan oikea-aikaisesti heti suunnittelun alussa. Kunta- ja seututasoisen suunnitteluprosessien – ja sitä kautta myös osallistumisprosessien – integrointi keskenään voi myös lisätä osallistumishalukkuutta. Toisaalta kaikki eivät koskaan kiinnostu, joten on löydettävä ne ihmiset, jotka ovat kiinnostuneita oman seudun suunnitteluteemoista.

Havainnollisuus ja ymmärrettävyys

Keskeistä on käyttää ymmärrettävää ja selkeää kieltä ja tuoda konkretiaa esiin viestinnässä. Vuorovaikutussuunnittelijat voivat olla avuksi viestinnän kansantajuistamisessa, kuten myös visualisointi (videot, havainnekuvat). Myös tarpeeksi selkeä ja havainnollistava vaihtoehtotarkastelu voi tuoda asukkaille tarvittavaa konkretiaa, kun sen pohjalta on mahdollista lähteä kehittämään omia vaihtoehtoja tai muutoksia jo esitettyihin vaihtoehtoihin.

Parhaita käytäntöjä: Menetelmät

Verkko- tai karttakyselyt

- Toimivat hyvin seututasolla. Havainnollistavia, joten voivat aktivoida passiivisempia asukkaita, jotka eivät helposti muuten osallistu keskusteluun.
- Tuottavat numeerista dataa, jota ei saa esim. työpajoista. Vastausten karttakohdistusmahdollisuus on hyvä olla olemassa.
- Jos tehdään kyselyn lanseerausvaiheessa yhteistyötä paikallismedian kanssa (esim. lehdistötiedote, aamukahviesittely), kyselyn tulokset leviävät median kautta paremmin.

Asukaspaneeli / verkkodialogi

- Ovat toimivia menetelmiä seudullisten asioiden käsittelyyn.
- Asukaspaneeliin rekrytoidaan aluksi osallistujat, jotka ovat mukana paneelissa pidemmän aikaa. Hyötynä, että osallistujien tietotaso säilyy ja kehittyy. Osallistujat oppivat vähitellen toimintatapaan ja suunnittelun kieleen.
- Asukaspaneelin hyötynä myös kustannustehokkuus.
- Kutsuttaessa osallistumaan on tärkeä korostaa sitä, ettei jäsenillä tarvitse olla alan asiantuntemusta tai koulutusta.
- Kertaluonteisempi menetelmä ovat verkkodialogit. Hyviä kokemuksia niistä: syntyi oivalluksia erityyppisten liikenteen käyttäjäryhmien välillä; yhteinen ymmärrys ja toisia kohtaan tunnettu empatia lisääntyivät.

Live-, hybridi- vai etätilaisuudet

- Olennaista on olla useita toimintatapoja erilaisiin tarpeisiin. Hybridi palvelee parhaiten osallistujia: kuin saa valita itse sopivan osallistumistavan.
- Tärkeää että livetilaisuuksia on eri kulmakunnissa, ei vain seudun keskuksessa. Toisaalta etä- tai hybriditilaisuus saavuttaa ihmiset paremmin laajoilla alueilla, joilla on pitkät etäisyydet kuntarajojen sisälläkin.

Muita menetelmiä

- Yleisötilaisuudet
- Seminaarit/webinaarit – esim. potentiaalisten ristiriitatilanteiden käsittely; keskustelu rajatusta teemasta tai mielipiteitä jakavista laajoista teemoista; tiedon jako ja ajatusten herättely suunnasta jonne ollaan menossa
- Perinteiset live-työpajat
- Ekskursiot, tiettyyn alueeseen tutustuminen, kaavakävelyt, toripäivät
- Aiempien tutkimusten ja kyselyiden systemaattinen hyödyntäminen

- Olemassa olevien rakenteiden hyödyntäminen (esim. nuorisovaltuustot)
- Somekeskustelut -> ovat aktivointikanava muille menetelmille

2. TYÖPAJA II SIDOSRYHMÄVUOROVAIKUTUS, ELINVOIMAISUUS JA LIIKENNE

2.1 Työpajan tiedotus

Sidosryhmävuorovaikutus, elinvoimaisuus ja liikenne -työpaja järjestettiin 23.11.2022 klo 9–16. Kuntaliitto hoiti työpajakutsut ja etukäteisilmoittautumiset, joiden pohjalta tehtiin osallistujien jako ryhmiin. Työpaja järjestettiin hybridinä eli siihen pystyi osallistumaan paikan päällä Kuntatalolla (Graniitti) tai etänä verkossa (Teams).

2.2 Osallistujat

Etukäteisilmoittautuneita oli 45 osallistujaa. Työpajaan osallistui lopulta 30 henkeä. Heistä 14 oli paikalla Kuntatalolla ja 16 osallistui etänä.

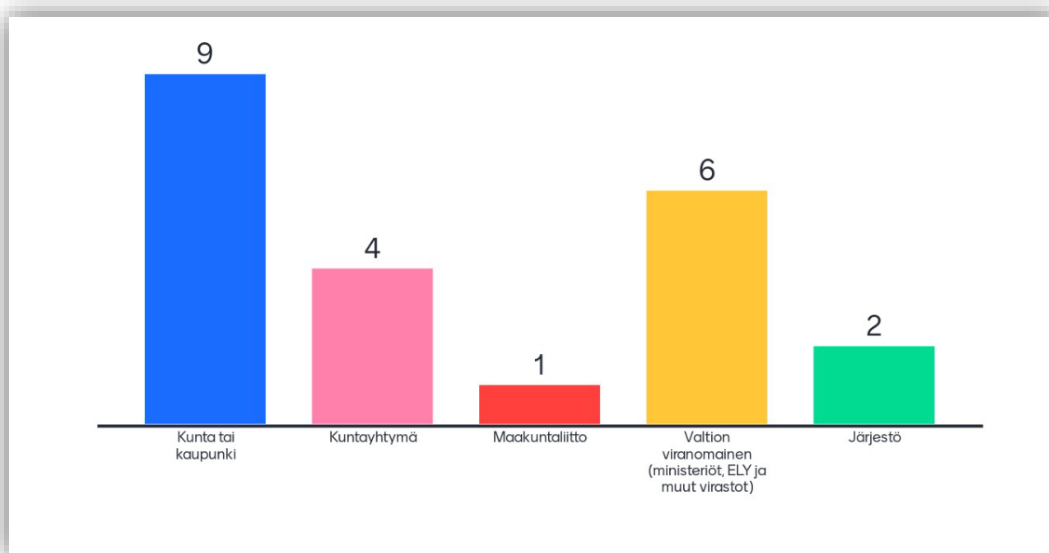
2.3 Työpajan kulku

8.45	Kahvit
9.00	Tervetuloa, työpajan tausta ja tavoite, Kati-Jasmin Kosonen Työpajan aikataulu ja aloituskysymykset, Anne Vehmas
9.15	<i>Valtion näkökulmia kaupunkiseutusuunnitteluun</i> , Juha Nurmi, Ympäristöministeriö
9.25	<i>Nostoja kaupunkiseutujen ja valtion välisestä yhteistyöstä</i> , Tytti Viinikainen, Ramboll
9.35	Tehtävä 1 Kaupunkiseutujen ja valtion välinen vuorovaikutus ja yhteistyö
10.55	<i>Maankäytön suunnittelulla elinvoimaa - elinkeinonäkökulma osana suunnitteluprosessia</i> , Pauli Korkiakoski, Kotka-Haminan kaupunkiseutu
11.10	<i>Elinvoimaisuus ja elinkeinoyhteistyö</i> , Niina Ahlfors, Lahden kaupunkiseutu
11.25	Lounas
12.25	Tehtävä 2 Elinvoimaisuus ja elinkeinoyhteistyö
13.25	<i>Kaupunkiseutu- ja liikennejärjestelmäsuunnittelu rinnakkaisina prosesseina</i> , Heli Laurinen, Kuopion kaupunkiseutu
13.40	<i>Saavutettavuus ja kestävä liikkuminen</i> , Paula Paaajanen, Oulun kaupunkiseutu
13.55	Kahvit
14:10	Tehtävä 3 Joukkoliikenne ja liikennejärjestelmäsuunnittelu kaupunkiseutusuunnittelussa
15:20	Palaute työpajasta
15.25	Lopetuspuheenvuoro, Juha Nurmi
15.35	Tilaisuus päättyy

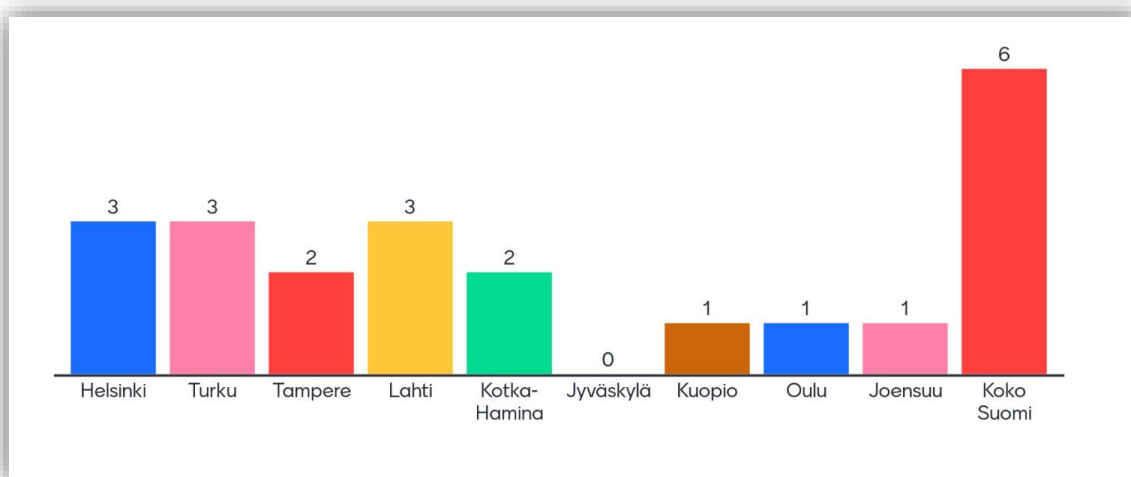
Aluksi

MAL-verkoston kehittämiskoordinaattori Kati-Jasmin Kosonen toivotti osallistujat tervetulleiksi ja kertoi työpajan taustasta ja tavoitteesta. Rambollin vuorovaikutusiantuntija Anne Vehmas toimi työpajan fasilitaattorina ja esitteli muut konsultin edustajat: projektipäällikkö Tytti Viinikainen ja etäryhmänvetäjät Meri Lampinen ja Annika Kettunen

Osallistujat esittäytyivät alussa kertomalla taustaorganisaationsa ja kaupunkiseutunsa Mentimeter-kyselyssä. Vastaukset seuraavissa kuvissa.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Taho, jota osallistuja edustaa.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Kaupunkiseutu, jota osallistuja edustaa.

Alustukset

Työpajapäivän ensimmäiset alustukset kuultiin Ympäristöministeriön erityisasiantuntija Juha Nurmelta ja Rambollin projektipäällikkö Tytti Viinikaiselta. Nurmi alusti otsikolla *Valtion näkökulmia kaupunkiseutusuunnitteluun* ja Viinikainen otsikolla *Nostaja kaupunkiseutujen ja valtion välisestä yhteistyöstä*

Päivän toiseen teemaan alusti yleiskaavoittaja Pauli Korkiakoski Kotka-Haminan kaupunkiseudulta otsikolla *Maankäytön suunnittelulla elinvoimaa - elinkeinonäkökulma osana suunnitteluprosessia*. Elinvoimaisuutta ja elinkeinoyhteistyötä koskevan toisen alustuksen piti aluesuunnittelujohtaja Niina Ahlfors Lahden kaupunkiseudulta.

Iltapäivän viimeisistä alustuksista vastasivat yleiskaavapäälliköt Heli Laurinen Kuopion kaupunkiseudulta ja Paula Paajanen Oulun kaupunkiseudulta. Laurisen aiheena oli *Kaupunkiseutu- ja liikennejärjestelmäsuunnittelu rinnakkaisina prosesseina*. Paajanen alusti otsikoilla *Saavutettavuus ja kestävä liikkuminen*. Kaikki päivän alustukset löytyvät hankkeen nettisivuilta kuntaliitto.fi/yhdyskunnat-ja-ymparisto/kaupunkiseutusuunnittelun-uudet-mallit-vertaistuki-ja-hyvät-kaytannot.

Työpajan loppuyhteenvedosta vastasi Ympäristöministeriön Juha Nurmi.

Ryhmätyöskentelyt

Työpajassa kehitettiin kaupunkiseutujen ja valtion välistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä. Lisäksi pohdittiin elinvoimaa ja elinkeinoyhteistyötä sekä saavutettavuuden ja kestävän liikkumisen kysymyksiä kaupunkiseuduilla. Tuotokset esitellään seuraavissa lu-
vuissa.

Lopuksi

Osallistujilta pyydettiin arvioita työpajasta alla näkyvillä Menti-kysymyksillä.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Osallistujien arvio työpajan onnistumisesta. Asteikko 1-5.

2.4 Kaupunkiseutujen ja valtion välisen vuorovaikutuksen kehittäminen

Ensimmäisessä tehtävässä osallistujat pääsivät valitsemaan neljä tärkeintä kehityskohdetta kaupunkiseutujen ja valtion välisen vuorovaikutuksen ja yhteistyön kehittämiseksi. Valinta tehtiin arvioimalla seitsemää alla olevaa teemaa. Neljä heikoimman arvosanan saanutta valittiin työstettäväksi.

1. Valtakunnallisten tavoitteiden välittyminen kaupunkiseutusuunnitelmaan

Mitä kautta valtakunnalliset, valtion linjaamat tavoitteet - kuten valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet tai asunto-, ilmasto- ja liikennepoliittiset linjaukset - välittyvät kaupunkiseutusuunnitelmaan? Entä tulisiko valtion edustajien osallistua suunnitteluprosessiin yhtenä sidosryhmänä?

2. Valtion ja kaupunkiseutujen välinen vuorovaikutus kaupunkiseudullisessa suunnittelussa

Millä tavoin tulisi kokonaisuudessaan kehittää valtion viranomaisten ja kaupunkiseudun/kuntien vuorovaikutusta strategisen tason kaupunkiseudullisessa suunnittelussa? Missä asioissa, prosesseissa tai suunnitelmissa vuorovaikutus toimii, missä taas ei?

3. Valtion ja kaupunkiseudun tavoitteiden yhteensovitus

Valtakunnallisten ja kaupunkiseudun tavoitteiden väliset ristiriidat: missä asioissa niitä yleisimmin ilmenee, ja miten ristiriidoista päästään ratkaisuihin?

4. Valtion ja kaupunkiseudun välinen kumppanuus muilla kuin MAL-sopimusseuduilla

Mitä valtion ja kaupunkiseudun välinen sopimuksellisuus ja kumppanuus voivat tarkoittaa muilla kuin MAL-sopimusseuduilla? Mikä voisi olla valtion rooli?

5. Osapuolten käsitykset siitä, mistä MAL-prosessissa on kyse

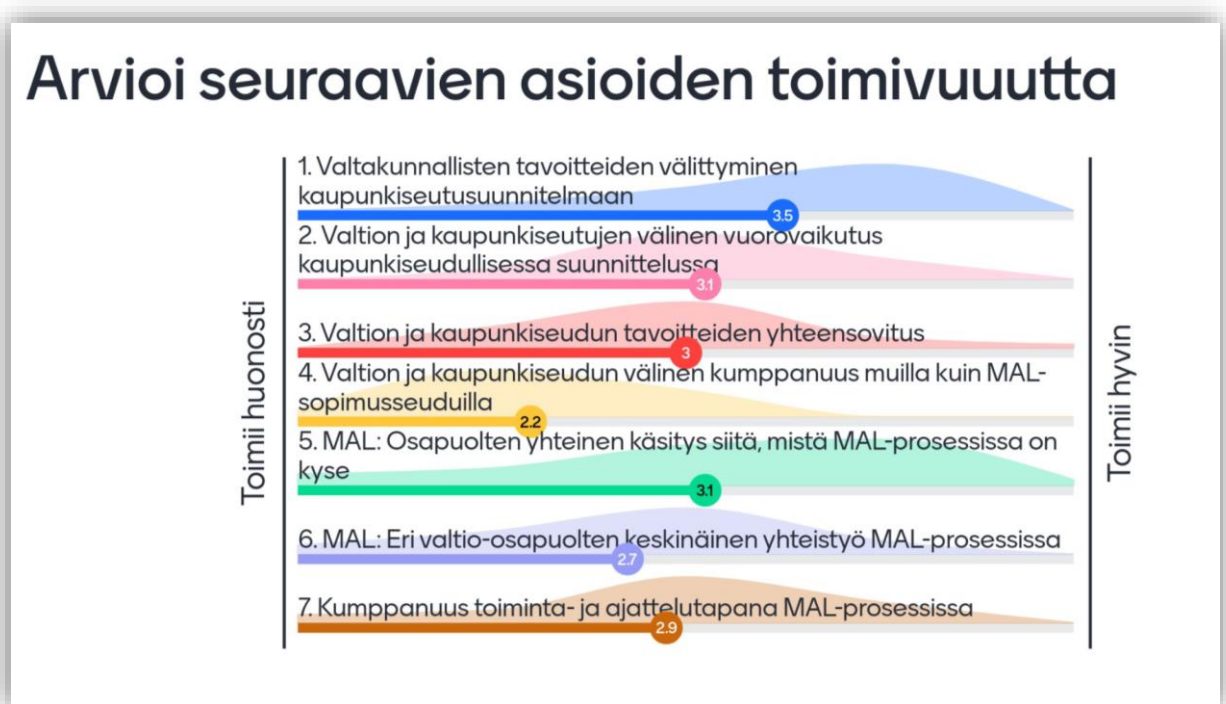
MAL-sopijaosapuolten erilaiset odotukset sopimuksille – miten päästään tästä ongelmasta eteenpäin? Missä asioissa osapuolilla saattaa olla erilainen käsitys MAL-sopimusprosessin tavoitteista tai rajoituksista, ja miten käsityksissä päästään lähemmäs toisiaan?

6. Eri valtio-osapuolten keskinäinen yhteistyö

Miten valtio-osapuolten keskinäistä yhteistyötä voisi parantaa MAL-prosessissa - tai laajemmin, kaikessa kaupunkiseutujen kanssa tehtävässä suunnitteluyhteistyössä?

7. Yhteisymmärryshakuinen kumppanuus toiminta- ja ajattelutapana

MAL-sopimusmenettelyn arviointiselvityksessä (Vatilo et al. 2022) on esitetty jaottelu kahteen kumppanuuden lajiin: MAL-menettelyt a) strategisen kumppanuuden välineenä ja b) yhteisymmärryshakuisen kumppanuuden välineenä. Jaottelua voi soveltaa myös muuhun suunnitteluyhteistyöhön kuin vain MAL-sopimuksiin. Miten kaupunkiseudullisessa suunnittelussa voidaan päästä yhteisymmärryshakuiseen kumppanuuteen?

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Osallistujien arviot kaupunkiseutujen ja valtion välisen vuorovaikutuksen alateemoista. Asteikko 1-5.

Kehitettäväksi valikoituneet teemat:

Yhteisymmärryshakuinen kumppanuus toiminta- ja ajattelutapana

Tämän teeman alla tarkasteltiin sitä, miten strategisesti värittyneestä kumppanuudesta voitaisiin päästä enemmän yhteisymmärryshakuiseen suuntaan. Työpajassa todettiin, että luottamus on yhteisymmärryksen edellytys, ja luottamus rakentuu ottamalla huomioon eri toimijoiden strategiset intressit sekä olemalla niiden suhteen mahdollisimman avoimia. Eri

osapuolten intressit voidaan kartoittaa esimerkiksi vapaamuotoisella keskustelulla yhteisistä ja kunkin omista tavoitteista. Avoimuus on tärkeää myös siinä mielessä, että asioita ei valmistella piilossa toisilta.

Yhteisymmärrykseen pyrittäessä ihanteena tulisi olla **tasa-arvoisuus**: niiden toimijoiden, jotka ovat resurssien puolesta vahvempia, on otettava muut osapuolet huomioon. On myös hyvä tunnistaa seudun kuntien erilaisuus, eli kaikki suunnitteluteemat eivät koske kaikkia, ja eri mittakaavan asiat voivat olla eri kunnille tärkeitä. Keskeisiä yhteisymmärryksen mahdollistajia on myös seudun tarkastelu kuntarajoista välittämättä ja se, että **seutu tukee osiaan**.

Kokonaisuudessaan kumppanuusajattelun voi tiivistää **keskusteluyhteyden rakentamiseen**. Yhteistyön ja luottamuksen rakentaminen vaatii aikaa ja jatkuvuutta.

Kaupunkiseutujen ja valtion kumppanuus muilla kuin MAL-seuduilla

Ensiksi seudulla on oltava jokin **väline, joka yhteensovittaa toimijoita**, eli yhteinen suunnitteluprosessi tai toimintamalli. Tällaisiksi tunnistettiin muun muassa liikennejärjestelmäsuunnitelmat, jatkuva liikennejärjestelmätyö, maa- ja kunkin kunnan päivitys, kuntien yhteinen yleiskaava tai rakennemalli.

Seudun yhteinen näkemys on olennaista, jotta saadaan valtio mukaan. Yhteistyötä edistävät myös erilaiset **porkkanat** eli rahoitus, asiantuntija-apu tai valtion taholta tuleva sparraus. Seudullisen kaavoituksen kehittämiseen olisi hyvä saada rahoitusta tai asiantuntija-apua, jotta kyseessä ei ole vain kuntien omakustanteinen prosessi – se toisi henkilöresurssia ja lisäisi vaikuttavuutta. Paikallisten ELY-keskusten apu, esim. suunnitelmien ja selvitysten rahoitus, on myös tärkeää. Valtion rahoitus muidenkin kuin MAL-seutujen liikennejärjestelmäsuunnitteluun olisi yksi mahdollinen porkkana.

Sisällöllisesti kumppanuuden teemat voivat liittyä siihen, miten voidaan kehittää kaupunkiseutujen elinvoimaa, vetovoimaa, kilpailukykyä ja pitovoimaa – sekä kansallisesta että kansainvälisesti/viennin näkökulmasta tarkastellen. Yhdessä valtion ja seutujen kesken tulisikin tunnistaa valtakunnallisesti merkittävät asiat (esimerkkeinä satamat, yliopistot, matkailu), joita sijaitsee muuallakin kuin nykyisillä MAL-seuduilla. Valtion eri tahojen rooleista todettiin, että liikennehallinto on usein ollut sopimuskumppani, ympäristöhallinto taas enemmänkin sparraajan roolissa (esim. aluehallinnon mukanaolo suunnitteluprosessin ohjausryhmässä).

Valtion ja kaupunkiseudun tavoitteiden yhteensovitus

Valtion tavoitteet seudulliselle suunnittelulle ovat luonteeltaan melko yleispiirteisiä (esimerkkinä yhdyskuntarakenteen hajautumisen estäminen), ja työpaikassa todettiin niiden kyllä välittyvän seudulliseen suunnitteluun. Esimerkiksi valtakunnalliset ilmastotavoitteet heijastuvat nykyisellään kaupunkiseutusunnitelmissa. Tavoitteisiin pääsemisen keinot taas voivat – luontaisesti – erota eri seuduilla. Liikennejärjestelmätyössä mukana on yleensä ELY-keskuksen edustaja, joka tuo valtion tavoitteita mukaan työhön. Kuntien yhteiseen yleiskaavaan valtion tavoitteet välittyvät VAT:ien kautta.

Hyvänä esimerkkinä valtion, kaupunkiseudun ja seudun kuntien tavoitteiden yhtäaikaista toteutumista mainittiin **Tampereen ratikkahanke**. Kaupungistumiskehityksessä on ollut laajemminkin nähtävissä suunta, jossa investoinnit keskittyvät hyvin saavutettaviin liikenteen solmukohtiin ja hakeutuvat erityisesti raideliikenteen varteen. Voimakkaimman kasvun sijoittaminen raideliikenteen yhteyteen luo maankäytöllisiä edellytyksiä kestäväälle kaupunkikehitykselle.

Tampereen ratikassa on ollut kyse seudullisesta hankkeesta, joka on myös kaupunkikehittämisen näkökulmasta onnistunut. Suunnittelu- ja päätöksentekoprosessi on edennyt jouhevasti, ja valtio on osallistunut hankkeeseen osarahoituksella. Fyysinen suunnitelma on ollut kaupunkiseudun kokonaisuuden

näkökulmasta tasapuolinen. Myös asukkaat ovat ottaneet ratikan hyvin vastaan, ja samalla hanke toteuttaa sekä valtakunnallisia että seudullisia ilmasto- ja liikennepoliittisia tavoitteita.

Valtio-osapuolten keskinäinen yhteistyö

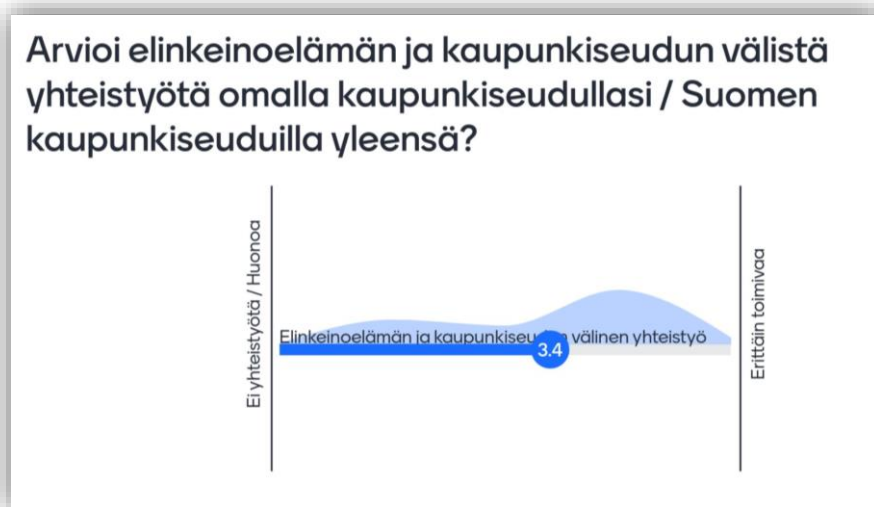
Valtio-osapuolten keskinäisestä yhteistyöstä keskusteltiin työpajassa erityisesti MAL-sopimusprosessin näkökulmasta. Sekä aiemmissa selvityksissä että tämän työn työpajassa nousi esiin, että kuntaosapuolet toivoisivat valtiolta **selkeää ja yhtenäistä näkemystä**. Tällä hetkellä valtio-osapuoli ei näyttäydy yhtenäisenä toimijana kaupunkiseutuihin päin. Todettiin, että neuvottelu onnistuu, kun kukin osapuoli on neuvottelupöytään tullessaan selvillä oman tahonsa intresseistä ja viestii niistä yksittäisesti.

Ratkaisuksi esitettiin eri valtio-osapuolten yhteisen valmistautumisen lisäämistä ennen sopimusneuvotteluja. Lisäksi todettiin, että valtion edustajat eivät aina ole saaneet riittävän ajoissa ennen neuvotteluja mandaattia siitä, minkä verran rahaa on käytettävissä.

Toisaalta todettiin myös, että MAL-prosessi on itsessään hyvä tilaisuus käydä valtio-osapuolten välistä keskustelua, eli se voi vahvistaa yhteistyötä. Lisäksi ELYjen aktiivisuus seudullisessa yhteistyössä todettiin hyväksi ja toimivaksi.

2.5 Parhaat käytännöt elinkeinoelämän huomioimiseksi

Työpajan toisessa tehtävässä käsiteltiin yhteistyötä elinkeinoelämän ja kaupunkiseudun välillä. Työpajan alussa osallistujat arvioivat elinkeinoelämän ja kaupunkiseudun välistä yhteistyötä seuraavasti:

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Asteikko 1-5.

Parhaita käytäntöjä

Ensimmäinen askel elinkeinoelämän huomioimiseksi on seudullinen, elinvoima- tai elinkeinoelämän näkökulmasta laadittu **strategia**. Se tukee paitsi kaupunkiseutusuunnitelman, myös muiden seudullisten ja kuntatasoisten suunnitelmien laadintaa. Sen jälkeen keskeistä on seudun kuntien ominaisuuksien ja tärkeiden teemojen tunnistaminen, sekä sitä kautta keskeisten **toimialojen tarpeiden** hahmottaminen. Vuorovaikutusmuotona hyväksi tunnistettiin pysyvät, säännöllisesti kokoontuvat **työryhmät** elinkeinoelämän toimijoiden kanssa, joissa kuullaan elinkeinoelämän tarpeita, välitetään tietoa, luodaan keskusteluyhteyttä ja hahmotetaan yhteisiä tavoitteita. Verkoston luominen ja luottamuksen rakentaminen vaatii jo itsessään aikaa ja

keskustelua. Yksi ratkaisu jatkuvan vuorovaikutuksen koordinoijaksi voi olla keskuskaupungin tai seudun kehitysyhtiö.

Lisäksi tarpeiden kartoittamisessa voidaan hyödyntää (kartta)kyselyjä, haastatteluja ja työpajoja. Paikkatiedon hyödyntäminen suunnittelussa sekä erilaisten **vyöhykkeiden tunnistaminen ja profilointi** todettiin hyväksi menetelmäksi itse suunnitelman laadinnassa. Myös suunnittelun aikana laadittavat vaihtoehtoiset **skenaariot** voidaan rakentaa erilaisten elinkeinopainotusten ympärille (esimerkiksi seudun teollisuuden uudistaminen; matkailu; kauppa ja palvelut). Muita suunnittelu- ja yhteistyömenetelmiä voivat olla tilavarauskartoitus kasvutilanteisiin, karttapohjainen luonnostelukeskustelu tai suunnittelu- alusta sekä yhteiset rahoitushakukierrokset.

Suunnitteluprosessin aikana järjestettävät **työpajat** mahdollistavat toimijoiden yhteisen keskustelun ja toisten näkökulmien ymmärtämisen – joka puolestaan helpottaa eri tavoitteiden yhteensovittamista ja rakentavan kompromissin hakua. Tämä pitää paikkaansa elinkeinoelämän edustajien ja muiden sidosryhmien välillä, mutta myös elinkeinoelämän eri toimialojen kesken: kaupunkiseudun keskeisillä toimialoilla (esim. matkailu ja teollisuus) saattaa olla erilaisia intressejä.

Vuorovaikutuksessa tulee ottaa huomioon erilaiset **aikaperspektiivit**. Yrityksen aikajänne saattaa olla esimerkiksi puolen vuoden mittainen, kun taas kaupunkiseutusuunnitelma ulottuu kauas tulevaisuuteen. Lisäksi suunnitelma on eri asia kuin toimenpiteiden varsinainen rahoitus ja toteutus, mikä voi hankaloittaa keskustelun konkretisointia elinkeinoelämän suuntaan. Yksi suunnittelijoilta elinkeinoelämälle välitettävä viesti voi olla, että kaavoitus ei ole luonteeltaan vain toimintoja rajoittavaa, vaan yhdyskuntarakenne luo mahdollisuuksia.

Elinkeinoelämälle tärkeät **suunnitteluteemat** vaihtelevat kaupunkiseudun ominaispiirteiden ja keskeisten toimialojen mukaan. Useille toimialoille yhteisiä teemoja voivat olla esimerkiksi kaupunkiseudun yleinen houkuttelevuus asuinpaikkana; panostus digitaalisuuteen ja hyvät tietoverkkoyhteydet; seudun sisäinen saavutettavuus (liikenne, työpaikka-alueet); logistiikka-alueet, varastot ja terminaalit; energiantuotanto; sekä seudun valtakunnallinen saavutettavuus.

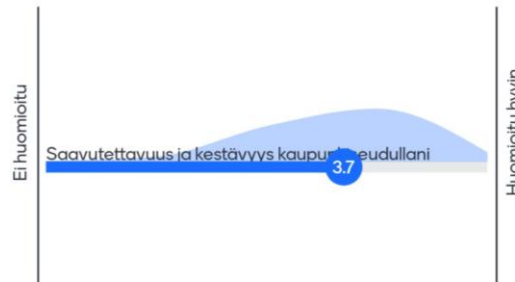
Vuorovaikutustavasta riippumatta keskeistä on ottaa elinkeinoelämän toimijat mukaan **varhaisessa vaiheessa suunnittelua**. Vuorovaikutuksessa voivat olla mukana kuntien elinkeino- ja kehitysyhtiöiden lisäksi esimerkiksi kauppakamarit, eri alojen yrittäjäjärjestöt, matkailutoimijat, maatalousjärjestöt, koulutus ja tutkimus, yksittäiset suuret yritykset (esim. tietyn klusterin edustajina) sekä satamat ja muut logistiikka-alan toimijat. Julkisten palveluiden ja hyvinvointialueiden edustajat voivat olla palveluverkkojen suunnittelun kautta mukana keskusteluissa.

Oheessa on esitetty yksi mahdollinen elinkeinoelämävuorovaikutuksen malli, jota hahmoteltiin tämän projektin työpajoissa. Mallissa kaupunkiseutusuunnitelmaa laativa suunnitteluryhmä järjestää työpajoja ja muita vuorovaikutustilaisuuksia elinkeinoelämän työryhmälle, joka sitä kautta tuottaa yhteisen palautteen ja näkemyksen suunnitteluryhmälle päin.

2.6 Parhaat käytännöt joukkoliikenteen käsittelemiseksi kaupunkiseutusuunnitelmissa

Työpajan kolmannessa tehtävässä käsiteltiin joukkoliikennettä kaupunkiseutusuunnitelmissa. Työpajan alussa osallistujat arvioivat seuraavasti saavutettavuuden ja kestävän liikkumisen huomioimista omalla kaupunkiseudulla/Suomen kaupunkiseuduilla yleensä:

Minkä arvosanan antaisit saavutettavuuden ja kestävän liikkumisen huomioimiselle omalla kaupunkiseudullasi / Suomen kaupunkiseuduilla yleensä?

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Asteikko 1-5.

Parhaita käytäntöjä: Joukkoliikenne

Erityisesti **runkoliikenteen** reittien määrittäminen on kaupunkiseudun joukkoliikennejärjestelmän näkökulmasta keskeistä, ja runkolinja-ajattelua on viime aikoina sovellettu monella kaupunkiseudulla (esim. runkobussilinjat). Runkoliikenteen suunnitteluun liittyy omia haasteitaan, jos runkolinja ja sen liityntäliikenne korvaavat aiemmat vaihdottomat joukkoliikenneyhteydet. Runkolinjojen lisäksi useilla kaupunkiseuduilla ovat viime aikoina korostuneet asemanseudut ja niiden kehittäminen, matkaketjut, liityntäpysäköinti sekä varautuminen mahdolliseen lähijunaliikenteeseen.

Työpajoissa parhaiksi käytännöiksi joukkoliikenteen osalta tunnistettiin juuri joukkoliikenteen **pääverkon ja solmupisteiden määrittely** ja maankäytön sijoittaminen joukkoliikenteen varteen. Työkaluksi tarvitaan maakuntakaavoituksen, kaupunkiseutusuunnitelman ja liikennejärjestelmäsuunnitelman sovittamista yhteen. Liikennejärjestelmäsuunnittelun yhteydessä tai sitä tukemaan voidaan laatia myös erillinen joukkoliikennestrategia.

Haasteen joukkoliikenteen käsittelylle kaupunkiseutusuunnitelmassa muodostaa myös se, että joukkoliikenteen järjestäjät - ns. toimivaltaiset viranomaiset - ovat osin epäyhtenäinen joukko. Työpajoissa koettiin, että yhteistyötä näiden tahojen kanssa tarvitaan nykyistä enemmän. Erääksi haasteeksi on tunnistettu kasvava **tilantarve solmupisteissä**, kuten asemilla: eri kulkumuotojen liityntäpysäköinti, vaihtoyhteydet ja erilaiset palvelut tarvitsevat tilansa.

Parhaita käytäntöjä: Liikennejärjestelmä- ja kaupunkiseutusuunnittelu

Kaikilla kaupunkiseuduilla yhteensovitetään maankäytön ja liikenteen suunnittelua, mutta yhteensovittamisen tavat vaihtelevat. Kaupunkiseutu- ja liikennejärjestelmäsuunnittelun organisoitumisen malli ja kahden suunnitelman **yhteensovittamisen tapa vaihteleeekin seuduittain**. Kahden suunnitelman tavoitteet ja tarkastelutaso eriyvät usein toisistaan, joten yhdistäminen yhdeksi suunnitelmaksi voi olla haasteellista.

Riippumatta siitä, laaditaanko suunnitelmat eri aikaan, limittyen, rinnakkain tai jopa yhtenä suunnitelmana, kummastakin suunnitteluprosessista on hyvä hahmottaa niiden yhtymäkohdat, yhteiset sidosryhmät ja suunnitelman laatijoiden roolitukset. Tärkeitä ovat suunnitteluprosessien **yhteiset tilaisuudet** ja työpajat eri vaiheissa.

Työpajoissa todettiin, että yksittäiset liikennehankkeet eivät saa ohjata liikaa kaupunkirakennetta. Tärkeää on kiinnittää liikennejärjestelmäsuunnittelun asiat johonkin maankäytön suunnitelmaan. Keskeistä on myös palveluverkon suunnittelun ja liikenteen yhteen kytkeminen. Seudullisen, maakunnallisen ja ylimaakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman yhteydet ja mahdollinen ristikkäisyys niiden välillä on myös asia, johon tulee kiinnittää huomiota. Maakunnallinen liikennejärjestelmäsuunnittelu saattaa suuntautua enenevässä määrin ylimaakunnalliseen yhteistyöhön, jonka painotukset saattavat erota kaupunkiseutujen tarpeista.

Eurooppalainen suunnittelutapa **SUMP** (Sustainable Urban Mobility Plan, Kestävän kaupunkiliikunnan suunnitelma) on rantautunut viime vuosina Suomeen. SUMP-toimintamalli on kokonaisvaltaisen kaupunkiliikenteen suunnittelutyökalu, jonka tavoitteena on lisätä kestävien liikennemuotojen käyttöä. Toimintamalli pyrkii edistämään aktiivista vuorovaikutusta eri organisaatioiden välillä osana liikennesuunnittelua. Keskeistä SUMP-toimintamallissa on koko toiminnallisen kaupunkiseudun tarkastelu yksittäisen kaupungin sijaan.

Uuden TEN-T-asetuksen myötä SUMP-suunnitelman laadinta saattaa tulla EU:n suunnasta pakolliseksi niin sanotuissa kaupunkisolumukohdissa eli Suomessa lähinnä MAL-seuduilla. SUMP-toimintamalli on usein tarkoituksenmukaisinta **yhdistää olemassa olevaan suunnittelujärjestelmään**, esimerkiksi seudun liikennejärjestelmäsuunnitteluun.

3. TYÖPAJA III VAIKUTUSTEN ARVIOINTI, SEURANTA, INDIKAATTORIT JA KAUPUNKISEUTUSUUNNITELMAN TIETOMALLI

3.1 Työpajan tiedotus

Vaikutusten arviointi, seuranta, indikaattorit ja kaupunkiseutusuunnitelman tietomalli -työpaja järjestettiin 28.11.2022 klo 9–12. Kuntaliitto hoiti työpajakutsut ja etukäteisilmoittautumiset, joiden pohjalta tehtiin osallistujien jako ryhmiin. Työpaja järjestettiin hybridinä eli siihen pystyi osallistumaan paikan päällä Kuntatalolla (Graniitti) tai etänä verkossa (Teams).

3.2 Osallistujat

Etukäteisilmoittautuneita oli 33 osallistujaa. Työpajaan osallistui lopulta 26 henkeä. Heistä 11 oli paikalla Kuntatalolla ja 15 osallistui etänä.

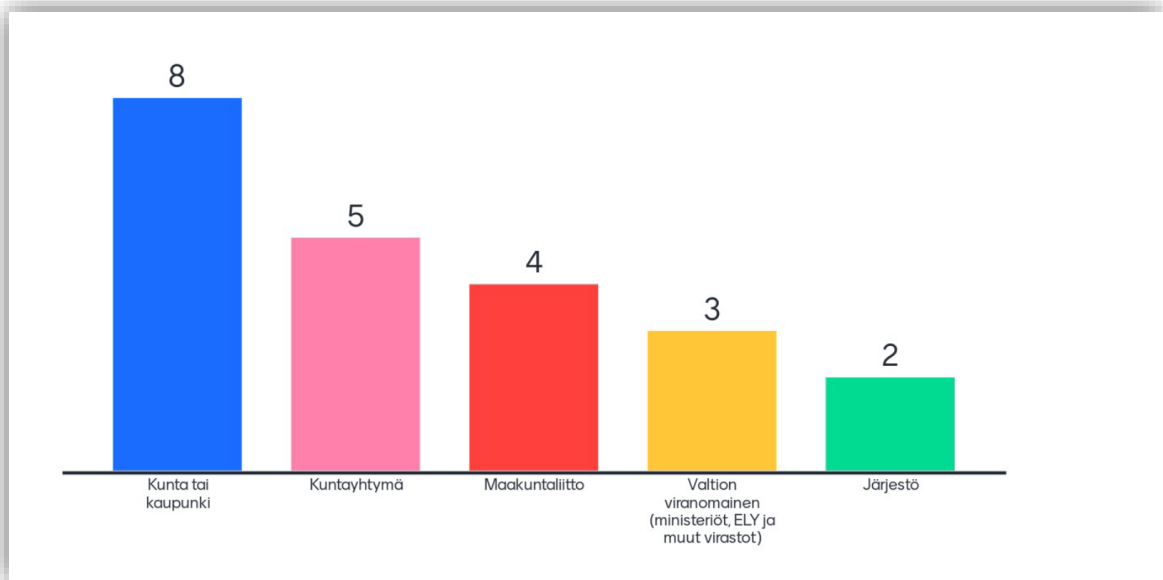
3.3 Työpajan kulku

8.45	Kahvit
9.00	Tervetuloa, työpajan tausta ja tavoite, Anne Jarva Työpajan aikataulu ja aloituskysymykset, Anne Vehmas
9.10	<i>Vaikutusten arviointi ja indikaattorit</i> , Leena Sirkjärvi ja Vilja Tähtinen, Helsingin kaupunkiseutu
9:25	Tehtävä 1 Vaikutusten arviointi kaupunkiseutusuunnitelmissa
10:25	Tauko
10:30	<i>Kaupunkiseutusuunnitelman tietomalli</i> , Jouko Järnefelt, Ubigu
10:45	<i>Kaupunkiseutusuunnitelman seuranta seudullisen tiedolla johtamisen välineenä</i> , Jussi Välimäki, Tampereen kaupunkiseutu
11:00	Tehtävä 2 Kaupunkiseutusuunnitelmien seuranta ja vaikuttavuus
11:52	Palaute työpajasta
11:55	Lopetuspuheenvuoro, Kati-Jasmin Kosonen
12.00	Tilaisuus päättyy

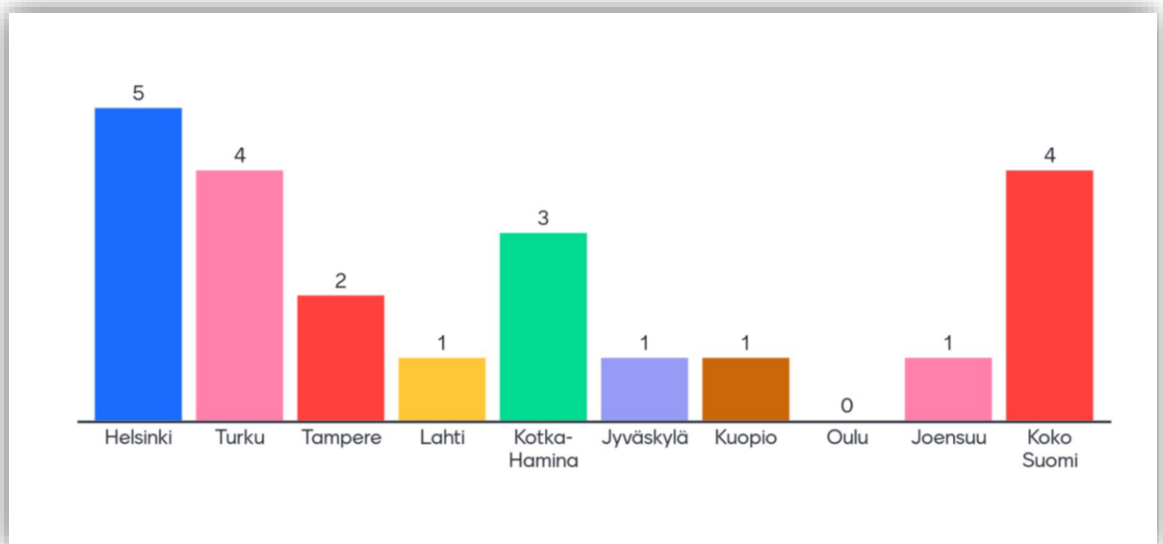
Aluksi

MAL-verkoston ohjausryhmän puheenjohtaja Anne Jarva Kuntaliitosta toivotti osallistujat tervetulleiksi ja kertoi työpajan taustasta ja tavoitteesta. Rambollin vuorovaikutus- asiantuntija Anne Vehmas toimi työpajan fasilitaattorina ja esitteli muut konsultin edustajat: projektipäällikkö Tytti Viinikainen ja etäryhmänvetäjät Meri Lampinen ja Annika Kettunen

Osallistujat esittäytyivät alussa kertomalla taustaorganisaationsa ja kaupunkiseutunsa Mentimeter-kyselyssä. Vastaukset seuraavissa kuvissa.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Taho, jota osallistuja edustaa.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Kaupunkiseutu, jota osallistuja edustaa.

Alustukset

Työpajan ensimmäinen alustus *Vaikutusten arviointi ja indikaattorit* kuultiin HSL:n liikennejärjestelmäasiantuntijan Leena Sirkjärveltä ja HSY:n erityisasiantuntija Vilja Tähtiseltä. Tämän jälkeen Jouko Järnefelt Ubigusta esitteli Kaupunkiseutusuunnitelman tietomallia.

Työpajan viimeisestä alustuksesta vastasi Tampereen kaupunkiseudun seututietopäällikkö Jussi Välimäki. Välimäen aiheena oli *Kaupunkiseutusuunnitelman seuranta seudullisen tiedolla johtamisen välineenä*. Kaikki päivän alustukset löytyvät hankkeen nettisivuilta kuntaliitto.fi/yhdyskunnat-ja-ymparisto/kaupunkiseutusuunnittelun-uudet-mallit-vertaistuki-ja-hyvät-kaytannot

Ryhmätyöskentelyt

Pienryhmäosiossa keskusteltiin vaikutusten arvioinnista kaupunkiseutusuunnitelmissa. Lisäksi arvioitiin ja kehitettiin kaupunkiseutusuunnitelman seuranta- ja vaikuttavuutta. Tuotokset esitellään seuraavissa luvuissa.

Työpajan loppupuheenvuoron piti MAL-verkoston koordinaattori Kati-Jasmin Kosonen.

Lopuksi

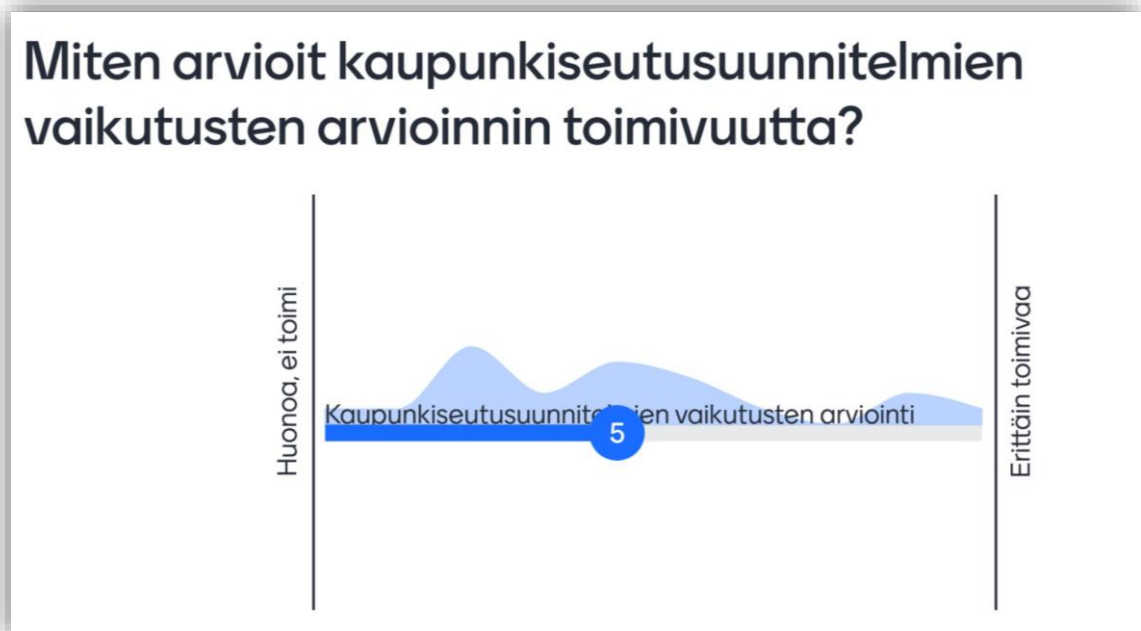
Osallistujilta pyydettiin arvioita työpajasta alla näkyvillä Menti-kysymyksillä.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Osallistujien arvio työpajan onnistumisesta. Asteikko 1-10.

3.4 Vaikutusten arviointi kaupunkiseutusuunnitelmissa

Työpajan alussa osallistujat vastasivat kolmeen alustusten ja tehtävien aihepiiriin liittyvään Menti-kysymykseen. Osallistujat arvioivat kaupunkiseutusuunnitelmien vaikutusten arvioinnin toimivuutta seuraavasti:

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Asteikko 1-10.

Parhaita käytäntöjä: Vaikutusten arviointi

Suunnittelun vaikutusarviointi on laaja kokonaisuus ja sisältää monia ulottuvuuksia. Seuraavassa esitetään työpajojen tuloksia muutaman ulottuvuuden kautta.

Yhteismitallinen ohjeistus vaiko ei

Työpajassa päällimmäiseksi näkemykseksi nousi, että vaikka eri kaupunkiseutusuunnitelmissa käsiteltävät ydinkysymykset voivat olla hyvinkin yhteneväisiä, suunnitelmat ja seudut poikkeavat silti tavoitteenasettelultaan toisistaan. Jos ja kun vaikutuksia arvioidaan nimenomaan suhteessa tavoitteisiin, arviotavat vaikutukset ovat seuduilla erilaisia eikä tiukkaa yhtenäistämistä seutujen välillä tulisi tehdä. Poikkeuksena mainittiin luonnon monimuotoisuutta koskevat teemat, joihin koettiin tarvittavan nykyistä enemmän yhteismitallisuutta eri seutujen kesken ja valtakunnallisesti.

Ei-sitova ohjeistus vaikutusten arviointiin voisi kuitenkin olla hyvä asia, sillä kaupunkiseudut voisivat hyödyntää sitä soveltuvin osin. Olemassa olevista lähteistä voitaneen hyödyntää myös MAL-sopimusten valtakunnallisia seurantaindikaattoreita, SOVA-lain vaikutuslistauksia sekä Traficomien opasta liikennejärjestelmäsuunnittelun vaikutusarviointista.

Mitä vaikutuksia tulisi arvioida

Seuraavia yksittäisiä vaikutusteemoja nostettiin työpajassa esiin:

- Kestävyys näkökulmana
- Hiilidioksidipäästövähennykset
- Hyvinvointi
- Ihmisten kokemus ympäristöstään
- Väestön sijoittuminen ensisijaisille kehitymisvyöhykkeille ja miten kaupunkiseutusuunnitelmalla on voitu sitä edistää
- Investointien kannattavuus ja vaikutukset
- Vaikutukset elinkeinoelämään
- Vaikutus kulkumuotojakaumaan
- Liikenneympäristön viihtyisyys/miellyttävyys/laatu
- Joukkoliikennekäytävät
- Joukkoliikenteen käyttömahdollisuudet eri vyöhykkeillä
- Ns. liikenneköyhyys, eli saavutettavuus eri alueiden tai väestöryhmien näkökulmasta

Kokonaisuudessaan tulisi arvioida sitä, miten kaupunkiseutusuunnitelma muuttaa nykytilannetta ja mihin suuntaan se vie seutua. Lisäksi pohdittavana asiana nousi esiin, miten prosessivaikutukset voitaisiin ottaa mukaan arviointiin, esimerkkinä suunnittelun vaikutukset yhteistyön kehittymiseen seudulla.

Vaikutusarvioinnin toteutustapa

Vaikutusten arviointi laaditaan usein **suhteessa suunnitelmalle asetettuihin tavoitteisiin**. Tavoitteiden lisäksi voidaan vaikutuksia arvioida aihealueittain/teemoittain tai esimerkiksi suhteessa eri käyttäjäryhmiin.

Arviointitavasta riippumatta vaikutusten **kohdentuminen** eri ryhmiin tai eri alueisiin on keskeistä tunnistaa. Suunnitelman vaikutusten tarkastelu eri ryhmien näkökulmasta monipuolistaa arviointia. Suunnitelman nykytila-analyysivaiheessa tunnistetaan kaupunkiseudun osalta, mitkä ryhmät painottuvat alueella. Arvioinnin tarkkuustasoa voidaan myös nostaa arviointiprosessin

aikana: ensin hahmotetaan isot ryhmät tai tahot, myöhemmässä vaiheessa tarkennetaan jaottelua.

Tämän projektin työpajoissa nousi esiin, että vaikutusten kohdentuminen huono-osaisempiin väestöryhmiin - ns. **segregaatiovaikutukset** – saattaa olla asia, jota ei päätöksentekijöiden toimesta haluta tuoda julki.

Työpajoissa todettiin, että vaikutustenarviointi voi olla itsessään vaikuttavampi, jos se tehdään omana työnä (verrattuna konsulttityöhön). Toisaalta onnistunut vaikutusten arvioinnin prosessi edellyttää **resursseja**. Pohdittava asia onkin, miten saada resurssitehokkaasti tehtyä vaikutusten arviointi pienemmilläkin seuduilla.

Vaikutusarvioinnin kytkentä suunnitteluprosessiin

Kaupunkiseutusuunnitelman laadintaprosessissa vaikutusarviointi ajoittuu yleensä vaihtoehtoisten skenaarioiden laadinnan perään: skenaarioiden arvioitujen vaikutusten pohjalta valitaan se vaihtoehto, jonka pohjalte lopullinen suunnitelma laaditaan. Tämä **iteroiva suunnittelutapa** kytkee vaikutusarvioinnin kiinteästi osaksi suunnittelua, sen sijaan että vaikutuksia arviointisiin vasta suunnitelman valmistuttua.

Vaikutusten arviointi on myös hyvä kytkeä yhteen suunnitelman seurannan kanssa. Jos vaikutusten arvioinnissa ja seurannassa käytetään samoja teemoja/indikaattoreita, ja seurannan tulokset puolestaan tuodaan seuraava suunnittelukierroksen tietopohjaksi, tuloksena on integroitu, **rullaava suunnitteluprosessi**.

Keskeistä on myös **vaikutusarviointitiedon tiivistäminen** ymmärrettävään ja havainnolliseen muotoon päätöksentekijöitä ja sidosryhmiä varten. Eräs tapa on yhdistää laadulliset ja määrälliset vaikutustiedot yhteismitallisiksi, esimerkiksi antamalla laadullisille suureille jokin numeroasteikko.

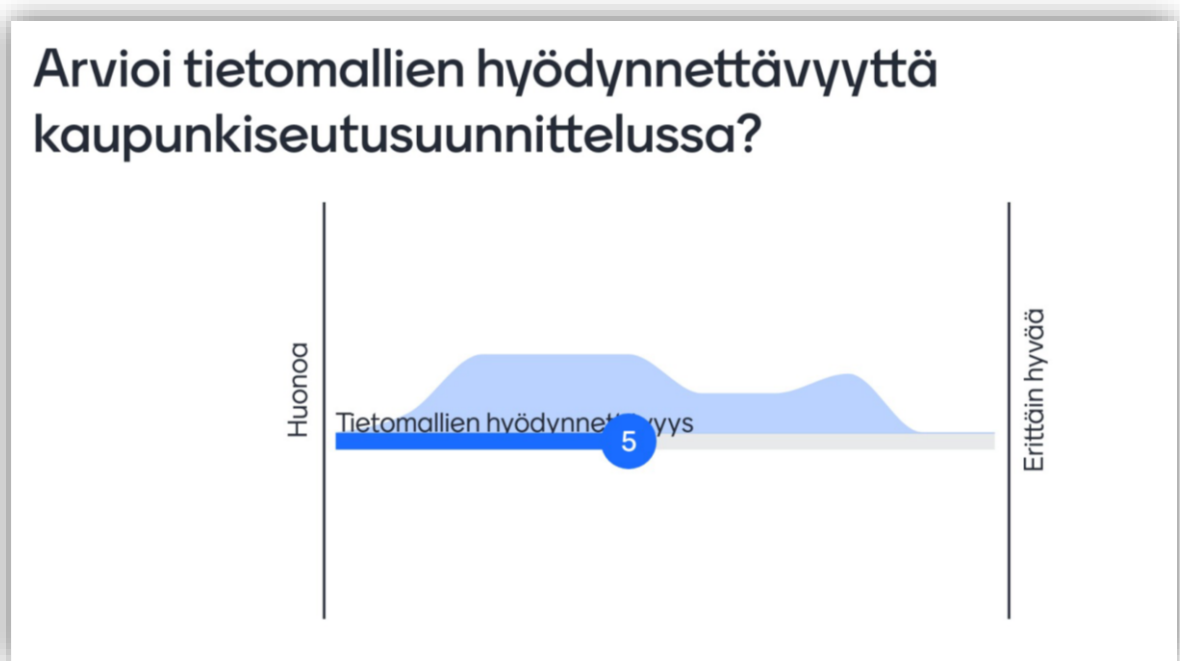
3.5 Kaupunkiseutusuunnitelmien seuranta ja vaikuttavuus

Työpajan viimeisessä tehtävässä käsiteltiin kaupunkiseutusuunnitelmien seuranta ja vaikuttavuutta. Tätä teemaa osallistujat arvioivat alun Menti-kyse-lyssä seuraavasti:

*Kuvakaappaus Menti-kyse-lystä. Osallistujien arvio kaupunkiseutusuunnitel-
mien seurannasta omalla kaupunkiseudulla/Suomessa. Asteikko 1-10.*

Alkukyselyssä kysyttiin myös tietomallien hyödynnettävyyttä. Osallistujat arvioivat sitä seuraavasti:

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Asteikko 1-10.

Parhaita käytäntöjä: seuranta

Kaupunkiseutusuunnitelman seurannassa olennaista on seurannan ymmärtäminen systemaattisena ja jatkuvana toimintana. Tiedonkeruun automatisointi helpottaa jatkuvaa seurantaa. Seurannan tulee myös olla olennainen osa **seuraavan suunnittelukierroksen tietopohjaa**, jolloin seurannan tulokset ohjaavat suunnitelman laadintaa. Yksittäisten lukujen tarkastelun sijaan seurannassa on hyvä keskittyä tavoitteiden ja vaikuttavuuden seurantaan, jolloin painotus on keskeisten **ilmiöiden ymmärtämisessä** numerotiedon pohjalta. Seuranta onkin hyvä kytkeä seudun strategiatyöhön.

Pitkäjänteinen seuranta mahdollistaa suunnitelman vaikutusten paremman tarkastelun, sillä vaikutukset eivät välttämättä näy lyhyellä aikavälillä. Vaikutukset voivat luonnollisesti olla monen eriaikaisen ja päällekkäisen toiminnan tai suunnitelman seurausta, jolloin juuri kaupunkisuunnitelman vaikutuksia on hankala todentaa. Tärkeintä on seurata sitä, onko vaikutusten suunta oikea, ja tapahtuiko suunnitelman seurauksena muutosta.

Seurannan mittarit voidaan valita hieman erilaisiksi seudun keskusalue- ja taajamia ja toisaalta keskuksen ulkopuolisia alueita koskien. MAL-seuduilla on huomioitava, että MAL-sopimuksessakin on seurantaindikaattoreita – eli **eri suunnitelmien seurannat** on mielekästä ja resurssitehokasta sovittaa yhteen. Sama pätee eri tasoisten suunnitelmien ja mittareiden seurantaan kunta-, kaupunkiseutu- ja maakuntatasolla. Osin myös valtakunnallisesti kerätään seurantatietoja, joita voidaan hyödyntää kaupunkiseuduilla.

Seuranta vaatii seudulla **resursseja**, ja siksi kannattaa valita seurantamittareiksi kohtuullisella vaivalla seurattavissa olevia asioita. Toisaalta automatisoidut tietovirrat ja laskennat vähentävät resurssipainetta. Tärkeää on tunnistaa ne olennaisimmat/merkittävimmät asiat, joita seurataan tiiviimmin, ja mitä puolestaan seurataan harvemmin. Seurannalla on oltava selkeät vastuutahot – sekä seurannan ”tilaajataho” että sen käytännön toteuttajat.

Seurantatiedon esittämiseen on olemassa monenlaisia tapoja. Seurantatietoa voidaan tarjota kartoilla, mutta myös muilla **visualisointikeinoilla**, esim.

dashboard-tyyppinen visualisointi. Keskeistä on tiedon toimittaminen päättäjille tiiviissä muodossa ja jalostettuna.

4. KAUPUNKISEUTUSUUNNITTELUN EKOLOGINEN JA SOSIAALINEN ULOTTUVUUS

4.1 Työpajan tiedotus

Kaupunkiseutusuunnittelun ekologinen ja sosiaalinen ulottuvuus -työpaja järjestettiin 30.11.2022 klo 9–16. Kuntaliitto hoiti työpajakutsut ja etukäteisilmoittautumiset, joiden pohjalta tehtiin osallistujien jako ryhmiin. Työpaja järjestettiin hybridinä eli siihen pystyi osallistumaan paikan päällä Kuntatalolla (Graniitti) tai etänä verkossa (Teams).

4.2 Osallistujat

Etukäteisilmoittautuneita oli 45 osallistujaa. Työpajaan osallistui lopulta 29 henkeä. Heistä 12 oli paikalla Kuntatalolla ja 17 osallistui etänä.

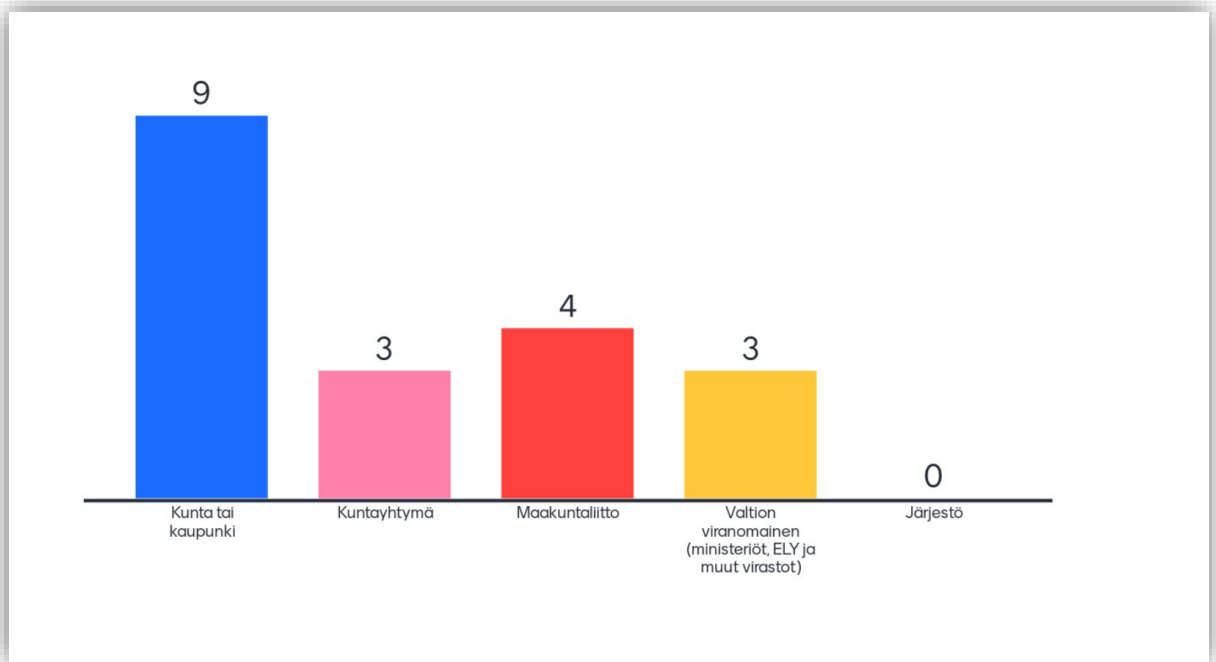
4.3 Työpajan kulku

8.45	Kahvit
9.00	Tervetuloa, työpajan tausta ja tavoite, Kati-Jasmin Kosonen Työpajan aikataulu ja aloituskysymykset, Anne Vehmas
9.15	<i>Hyvinvoinnin teemoja ja niiden haasteita, Joensuun kaupunkiseutu, Patrik Hämäläinen</i>
9.30	<i>MAL 2023: Hyvinvoiva -pää tavoite Helsingin kaupunkiseutu, Laura Malm-Grönroos</i>
9.45	Tehtävä 1 Hyvinvointi-teema kaupunkiseutusuunnittelussa
11.05	<i>Viherrakenteen käsittely suunnitelmissa Kuopion kaupunkiseutu, Heli Laurinen</i>
11.20	Lounas
12.20	<i>Ekologinen kompensatio ja viherrakennetarkastelut Jyväskylän kaupunkiseutu, Mervi Vallinkoski ja Anne Laita</i>
12.35	Tehtävä 2 Viherrakenteen ja ekologisen kompensaation käsittely kaupunkiseutusuunnitelmissa
13.55	Kahvit
14.10	<i>Energiäkysymykset kaupunkiseutusuunnitelmassa Joensuun kaupunkiseutu, Patrik Hämäläinen</i>
14.25	Tehtävä 3 Energiäkysymykset ja vihreä siirtymä kaupunkiseutusuunnitelmissa
15.25	Palaute työpajasta
15:30	Lopetuspuheenvuoro, Kati-Jasmin Kosonen
15.35	Tilaisuus päättyy

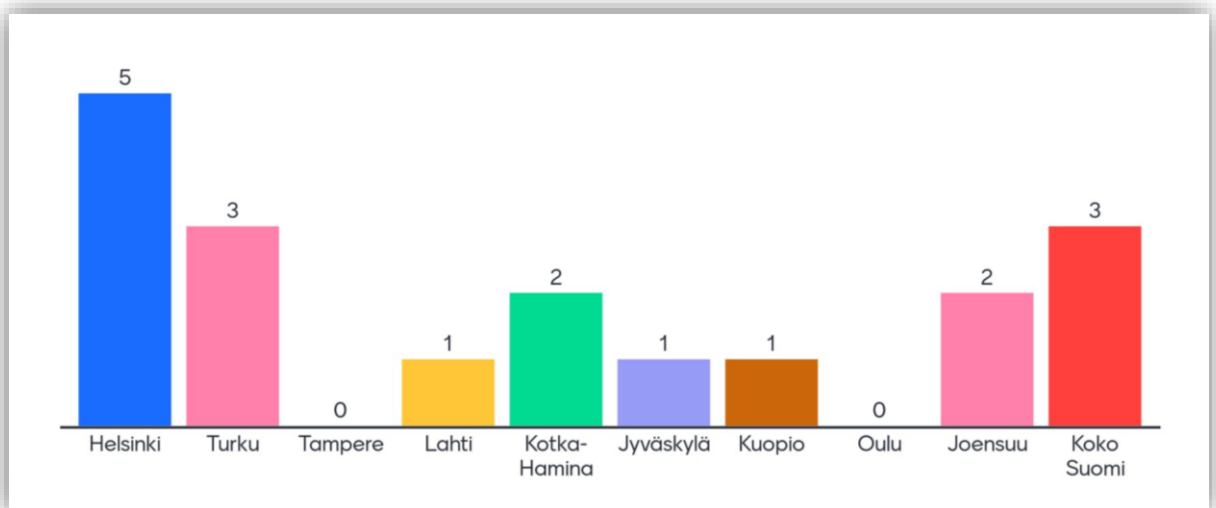
Aluksi

MAL-verkoston kehittämiskoordinaattori Kati-Jasmin Kosonen toivotti osallistujat tervetulleiksi ja kertoi työpajan taustasta ja tavoitteesta. Rambollin vuorovaikutusasiantuntija Anne Vehmas toimi työpajan fasilitaattorina ja esitteli muut konsultin edustajat: projektipäällikkö Juha Riihiranta ja etäryhmänvetäjät Meri Lampinen ja Annika Kettunen

Osallistujat esittäytyivät alussa kertomalla taustaorganisaationsa ja kaupunkiseutunsa Mentimeter-kyselyssä. Vastaukset seuraavissa kuvissa.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Taho, jota osallistuja edustaa.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Kaupunkiseutu, jota osallistuja edustaa.

Alustukset

Työpajapäivän ensimmäinen alustus *Hyvinvoinnin teemoja ja niiden haasteita kuultiin* Joensuun kaupungin maankäytön suunnittelijan Patrik Hämäläisen toimesta. Seuraavan alustuksen piti tutkija Laura Malm-Grönroos otsikolla *Espoon kaupungilta otsikolla MAL 2023: Hyvinvoiva-päätavoite*.

Lounaan jälkeen äänessä olivat maisema-arkkitehti Mervi Vallinkoski ja kaavoitusbiologi Anne Laita Jyväskylän kaupungilta. He alustivat otsikolla *Ekologinen kompensatio ja viherrakennetarkastelut*. Päivän päätteeksi kuultiin Patrik Hämäläisen toinen esitys otsikolla *Energiäkysymykset kaupunkiseutusuunnitelmassa*. Kaikki päivän alustukset löytyvät hankkeen nettisivuilta kuntaliitto.fi/yhdyskunnat-ja-ymparisto/kaupunkiseutusuunnittelun-uudet-mallit-vertaistuki-ja-hyvät-kaytannot

Ryhmätyöskentelyt

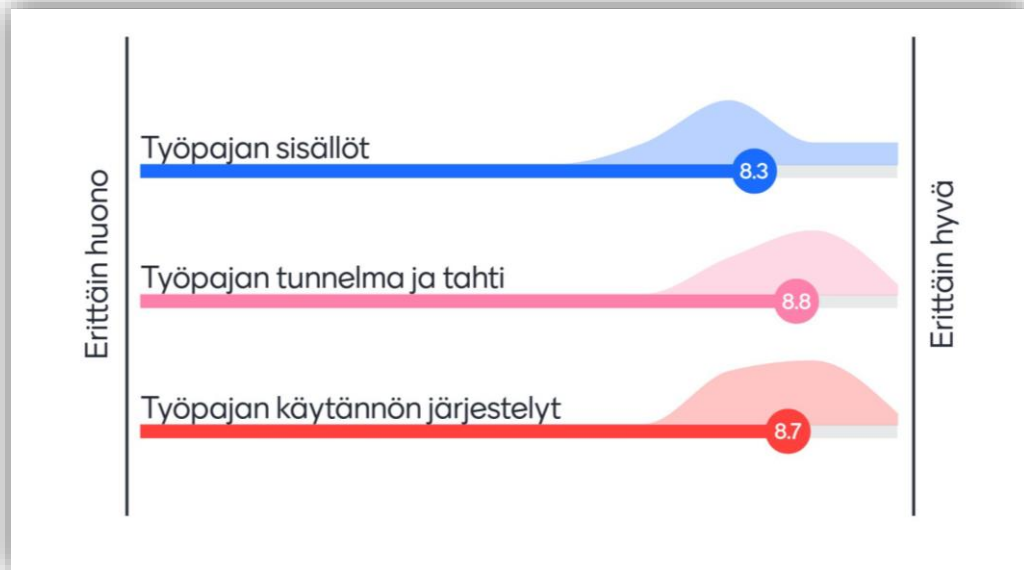
Pienryhmäosiossa keskusteltiin hyvinvointi-teeman huomioimisesta kaupunkiseutusuunnittelussa. Tämän lisäksi pohdittiin viherrakenteen ja ekologisen kompensaation

käsittelyä kaupunkiseutusuunnitelmissa. Iltapäivän lopuksi pureuduttiin energiakysymyksiin ja vihreään siirtymään kaupunkiseutusuunnitelmissa.

Työpajan loppupuheenvuoron piti MAL-verkoston koordinaattori Kati-Jasmin Kosonen.

Lopuksi

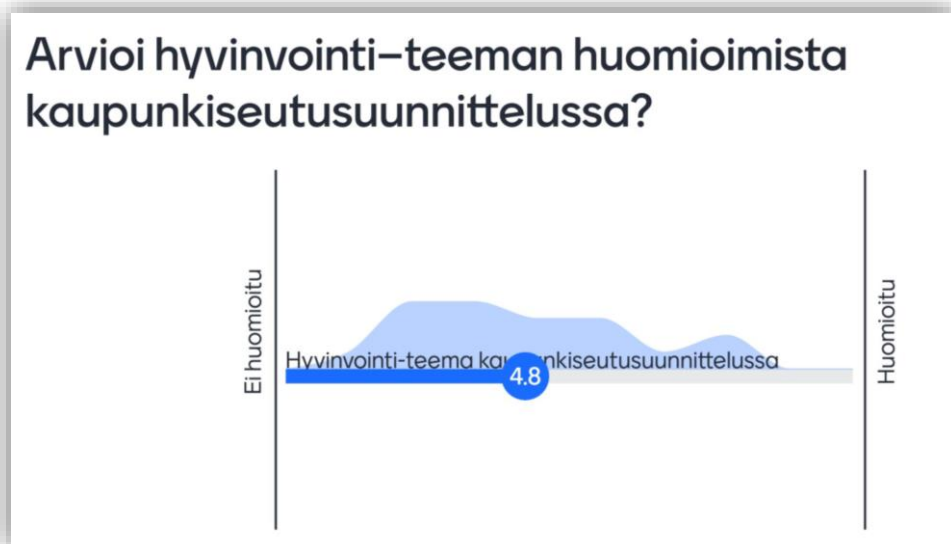
Osallistujilta pyydettiin arvioita työpajasta alla näkyvillä Menti-kysymyksillä.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Osallistujien arvio työpajan onnistumisesta. Asteikko 1-10.

4.4 Hyvinvointi-teema kaupunkiseutusuunnittelussa

Työpajan alussa osallistajat vastasivat alustusten ja tehtävien aihepiiriin liittyviin Menti-kysymyksiin. Alla kuvakaappaus osallistujien arviosta hyvinvointi-teeman huomioimisesta kaupunkiseutusuunnittelussa.

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Osallistujien arvio hyvinvointi teeman huomioimisesta kaupunkiseutusuunnittelussa. Asteikko kysymyksessä 1 (ei huomioitu) - 10 (huomioitu)

Parhaita käytäntöjä

Hyvinvointiin ja arjen sujuvuuteen liittyvistä teemoista seudullisella tasolla voidaan vaikuttaa mm. **asumiseen, ympäristön laatuun, kestävään liikkumiseen, palveluverkkoon ja viherverkostoon**. Asumisen osalta kaupunkiseutusuunnittelussa on mahdollista huomioida asuinalueiden monipuolisuus ja laatu sekä erilaisten palveluiden saavutettavuus.

Asumisen ja työpaikkojen ohella myös esimerkiksi harrastuspaikkojen sijoittuminen vaikuttaa liikkumismääriin ja arkeen, millä voi olla seudullisia vaikutuksia. Pääosa hyvinvointiin ja arjen sujuvuuteen liittyvistä teemoista ratkaistaan kuitenkin yksityiskohdaisemman suunnittelun tasolla kunnissa. Seudullisella tasolla voidaan antaa hyvinvointiteemoihin liittyviä strategisia suosituksia ja linjauksia. Yhteisesti voidaan määritellä esimerkiksi laadukkaan ja monipuolisen asuntotuotannon kriteerit.

Jotta seudulliset linjaukset otetaan kunnissa huomioon, seutu- ja hyvinvointialueelta tarvitaan aktiivista viestintää kuntiin. Tätä varten tarvitaan säännöllisesti koontuva **koordinoiva taho**, kuten seudullinen yhteistyöryhmä. Jos toteutukseen saadaan mukaan taloudellisia kannustimia esim. kilpailutuksen tai suunnittelupankin muodossa, seudullinen linjaus tuottaa hyötyä myös kunnille.

Kokonaisuudessaan suunnittelussa ja vaikutusten arvioinnissa tulisi ottaa nykyistä paremmin huomioon **eri-ikäisten asukkaiden ja eri väestöryhmien** tarpeet. Tällä tavalla kaupunkiseutusuunnitelmatkin voivat tukea kokonaisvaltaisemmin arjen sujuvuutta.

Huomioitava on myös, että muita seudullisia tavoitteita edistävillä toimenpiteillä voi olla **ristiriitaisia vaikutuksia** hyvinvointiin liittyvien tavoitteiden kanssa. Tavoitteiden keskinäinen priorisointi tapahtuu viimeistään kuntapäätöksenteossa tarkemman suunnittelun tasolla. Esimerkkejä ristiriitaisista vaikutuksista:

- Väestönkasvu luo haasteita palveluverkon riittävyydelle
- Maankäytön tiivistäminen vähentää lähiluontoa
- Tieinvestoinnit aiheuttavat melua, pölyä ja estevaikutuksia

MAL-sopimusseuduilla vahvimmat vaikutukset hyvinvointiin saadaan niillä toimenpiteillä, joista päätetään MAL-sopimuksessa. Haasteena voi olla, että kun vaikutuksia arvioidaan kestävyysnäkökulmasta, taloudellinen kestävyys on usein määräävässä asemassa.

4.5 Viherrakenteen ja ekologisen kompensaation käsittely kaupunkiseutusuunnitelmissa

Seuraavaksi työpajatyöskentelyssä käsiteltiin viherrakennetta ja ekologista kompensaatiota kaupunkiseutusuunnitelmissa. Viherrakenteen painoarvoa osallistujat arvioivat Menti-kyselyssä seuraavasti:

Arvioi viherrakenteen saamaa painoarvoa kaupunkiseutusuunnittelussa?

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Asteikko kysymyksessä 1 (ei lainkaan tärkeä) - 10 (erittäin tärkeä)

Parhaita käytäntöjä: Viherrakenne

Kaupunkiseudun **viherrakenteen tunnistamisessa** voidaan hyödyntää erilaisia aineistoja ja selvityksiä. Saman kaupunkiseudun sisällä yleispiirteisen viherrakenteen suunnittelu- ja lähtötietotilanteissa on tavallisesti suuria eroavaisuuksia. Myös eri seudut poikkeavat toisistaan siinä, miten viherrakennetta on tarpeen käsitellä seututasolla. Jos luonnonympäristön nykytilanteesta ei ole mahdollista tuottaa seudullista paikkatietoaineistoa, viherrakenteen määrittämisessä voi olla tarkoituksenmukaista turvautua valtakunnallisiin ja maakunnallisiin aineistoihin ja selvityksiin, jotka ovat jo valmiiksi yhteismitallisia koko seudun osalta. Maakuntakaavoissa ei välttämättä näy kaikki viherrakenteeseen liittyvä olemassa oleva aineisto, joten maakuntakaavaselvityksiä tulee arvioida uudelleen seudullisella tarkkuudella.

Luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaat metsäalueet kaupunkiseudulla voidaan määrittää esimerkiksi avoimen Zonation-aineiston avulla. Aineiston avulla voidaan tunnistaa ne metsäalueet, joiden puustorakenne on hoidettua talousmetsää monipuolisempi ja joissa on enemmän lehtipuustoa, hyvin vanhoja puita sekä lahoppua. Näillä alueilla todennäköisyys uhanalaisten lajien esiintymiselle on suurempi.

Eheitä metsäalueita pystytään tunnistamaan esimerkiksi avoimen Corine-maanpeitekartoitustietojen perusteella. Seudut ovat ottaneet tällaisiin tarkasteluihin mukaan vähintään 100 hehtaarin metsäalueet.

Paikkatietoaineistojen ja -analyysien perusteella tunnistetut yhtenäiset ja luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeät metsäalueet toimivat pohjana suunnittelutyölle. Asiantuntijatyönä tulee mm. määrittää kaupunkiseutusuunnitelmassa esitettävät viherrakenteen osat sekä tunnistaa näitä alueita yhdistävät **ekologiset käytävät**.

Erityyppiset viherympäristöt palvelevat erilaisia tavoitteita. Viherrakenteen määrittämisessä on syytä pitää erillään **virkestystarpeet**, ekologisesti ja luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeät alueet sekä niiden väliset yhteydet. Viherrakennetta ei voi myöskään suunnitella erillisenä muusta seudun rakenteesta. Esimerkiksi paljon liikkumista aiheuttavat seudullisesti merkittävät virkistysalueet ja -paikat tulee huomioida liikennejärjestelmäratkaisuissa.

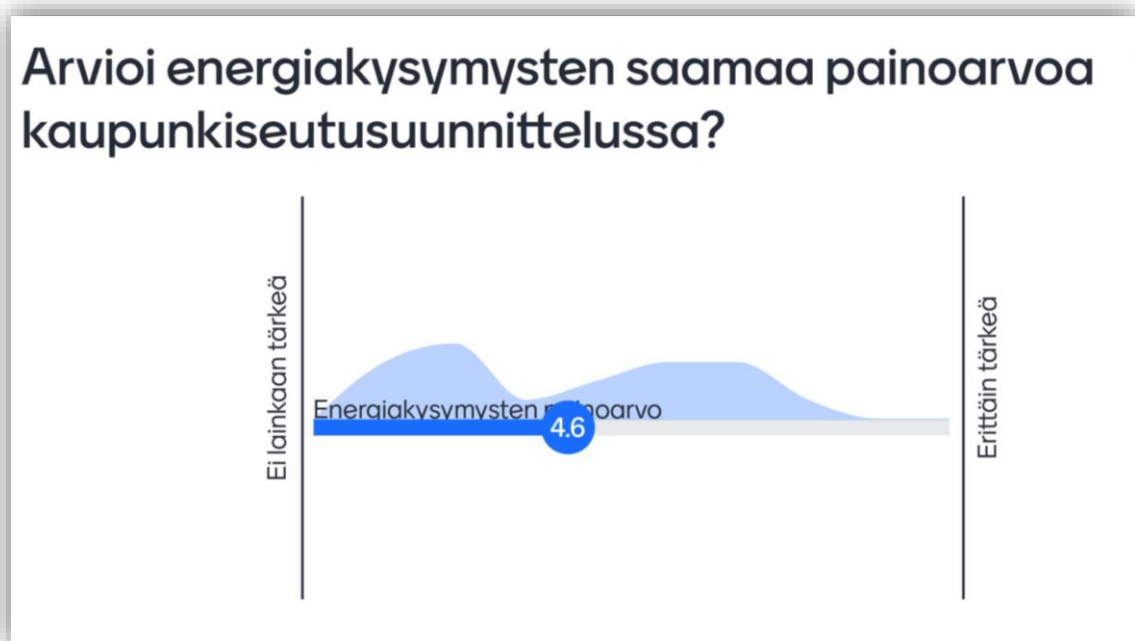
Tärkeiden virkistysalueiden tunnistamiseksi olisi hyvä tehdä saavutettavuus-analyysseja ja kerätä käyttäjätietoa seudun asukkailta esimerkiksi karttakyselyiden avulla.

Kaupunkiseutusuunnittelun roolina on **kuntarajojen yli jatkuvien** viher- ja virkistysalueiden sekä niiden välisten yhteyksien turvaaminen. Seudulla tulisi keskittyä tunnistamaan virkistykselliset kärkihankkeet ja viherkehät. Seudullisessa suunnittelussa viherrakennetta voidaan käsitellä myös näkymättömästi jättämällä nämä alueet rakentamisen ulkopuolelle (**käänteinen suunnittelu**).

Tiheämmin rakennettujen ydinkaupunkialueiden pienialaisempia viheralueita ei ole tarkoituksenmukaista suunnitella kaupunkiseututasolla, vaan niiden määrittäminen kuuluu tarkemmalle suunnittelutasolle. Kaupunkiseutusuunnittelussa voi kuitenkin olla paikallaan linjata yleisiä seudullisia periaatteita esimerkiksi lähimetsien säilyttämistä tai lähivirkistysalueiden toteuttamista koskien. Eräs tähän tarkoitukseen soveltuva toimintatapa on aluekohtaisten **viherkertoimien** määrittäminen.

4.6 Energiakysymykset ja vihreä siirtymä kaupunkiseutusuunnitelmissa

Työpajapäivän viimeisessä tehtävässä käsiteltiin energiakysymyksiä ja vihreää siirtymää kaupunkiseutusuunnitelmissa. Energiakysymysten painoarvoa osallistujat arvioivat Menti-kyselyssä seuraavasti:

Kuvakaappaus Menti-kyselystä. Asteikko kysymyksessä 1 (ei lainkaan tärkeä) - 10 (erittäin tärkeä)

Parhaita käytäntöjä: ekologinen kompensaatio ja energia

Ekologinen kompensaatio on yksi osa luontoon kohdistuvien vaikutusten lieventämishierarkiaa. Se tulee kuitenkin olemaan toissijainen toimenpide; ensisijaisesti on pyrittävä välttämään ja lieventämään haittoja. Kompensaatioalueina voitaisiin ennalistaa sellaisia alueita, joilla on merkitystä viheralueverkoston kytkeytyneisyyden kannalta.

Seudullisessa suunnittelussa voidaan keskittyä tunnistamaan potentiaalisia **laaja-alaisia** hyvitysalueita, eräänlaista **hyvityspankkia**. Tällaisilla alueilla on tunnistettuja

kompensointiin soveltuvia luontoarvoja, joita voidaan pysyvästi suojella tai ennallistaa.

Seudullisten hyvitysalueiden tunnistamisen kautta voidaan varmistaa luontohaittoja hyvittävien luontotyyppien laajapohjaisempaa tarjontaa ja seudullisten luontoarvokonaisuuksien muodostumista. Seudullisessa suunnittelussa kompensatioalueita voidaan suunnitella myös kuntien raja-alueille. Hyvitysalueiden seudullinen suunnittelu edellyttää kunnilta sitoutumista, ja tuo myös uudenlaista ajattelua kuntien maapolitiikkaan.

Energiantuotantoon ja vihreään siirtymään liittyvät asiat ovat nykyään monella tavalla suunnittelun keskiössä. Seudullisella tasolla voidaan tunnistaa potentiaalisia laaja-alaisia energiantuotantoalueita (esim. aurinkoenergia, vety) ja maalämmön tuotantoon soveltuvia vyöhykkeitä sekä suunnitella kiertotaloustoimintaan soveltuvia alue- ja palvelukokonaisuuksia. Esimerkiksi kierrätyspuistojen aluevaraukset poikkeavat selvästi vanhojen kaatopaikka-alueiden tilatarpeista.

Seudullisella tasolla on syytä selvittää myös olemassa olevan energiaverkon riittävyys sekä mahdolliset lisärakentamisen tarpeet. Kaupunkiseutusuunnitelmissa voidaan linjata yleisiä periaatteita myös esimerkiksi ylijäämämaiden kiertotaloudesta ja lumenkaatopaikoista. Maamassatarkastelut tulisi voida ottaa huomioon maankäytön tarkemmassa suunnittelussa, toteutuksessa ja rakentamisen vaiheistamisessa.